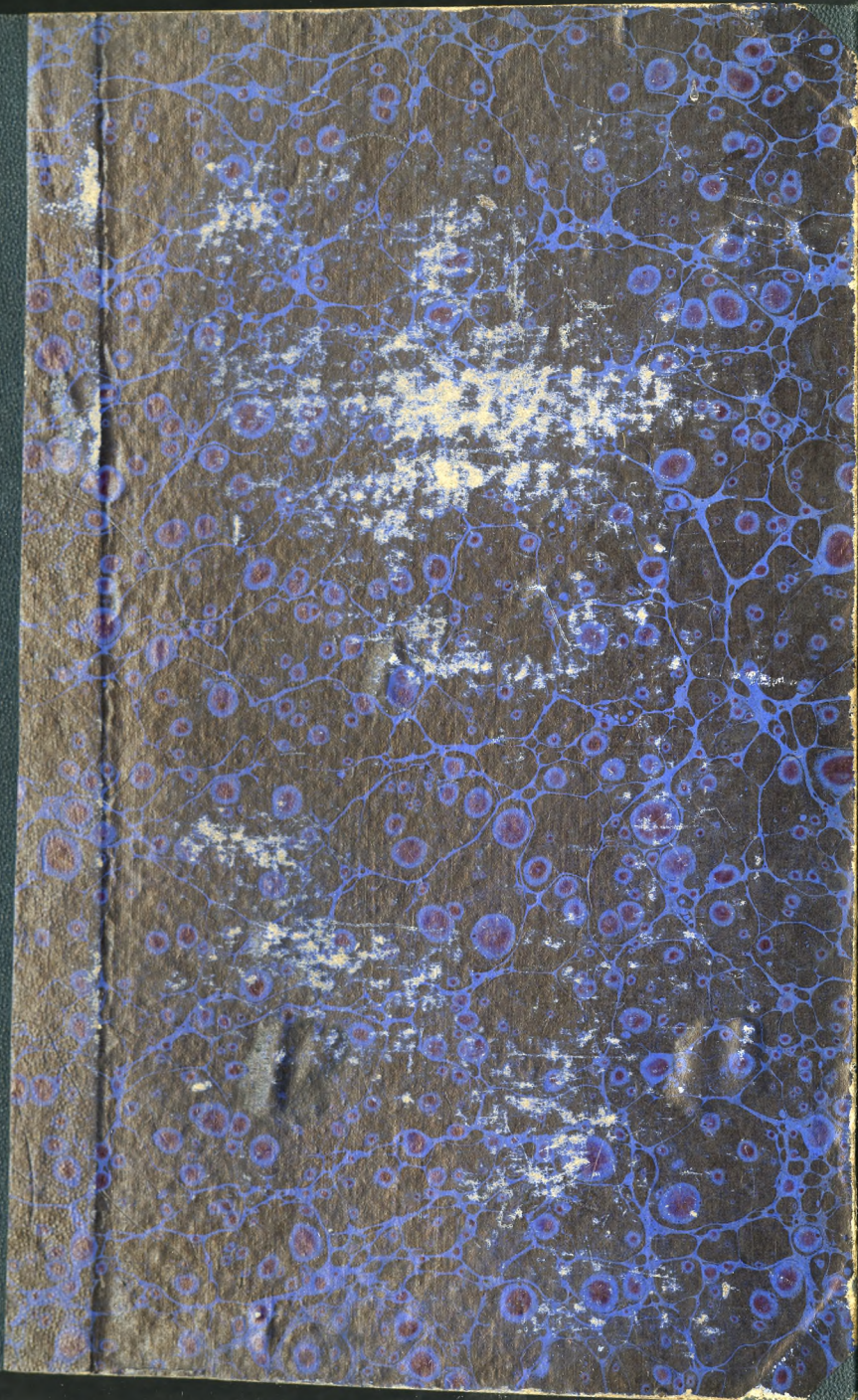
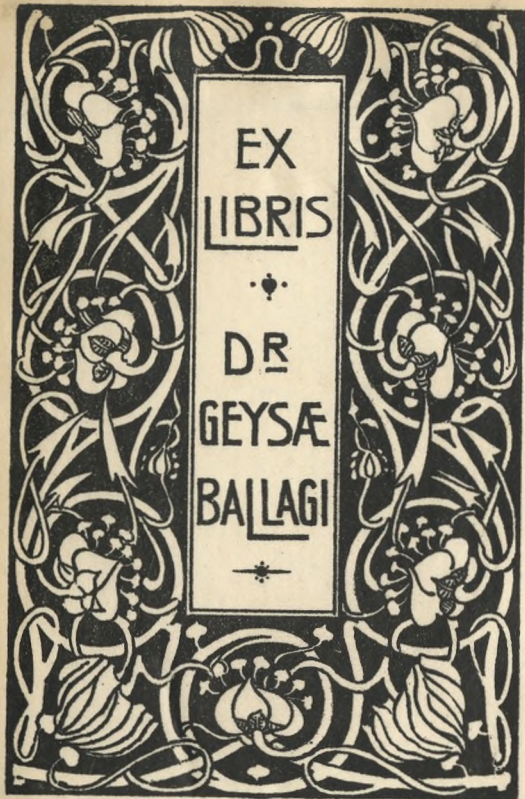

Politikai
röpiratok.

59

Fol. vedl/

1976

1994   y

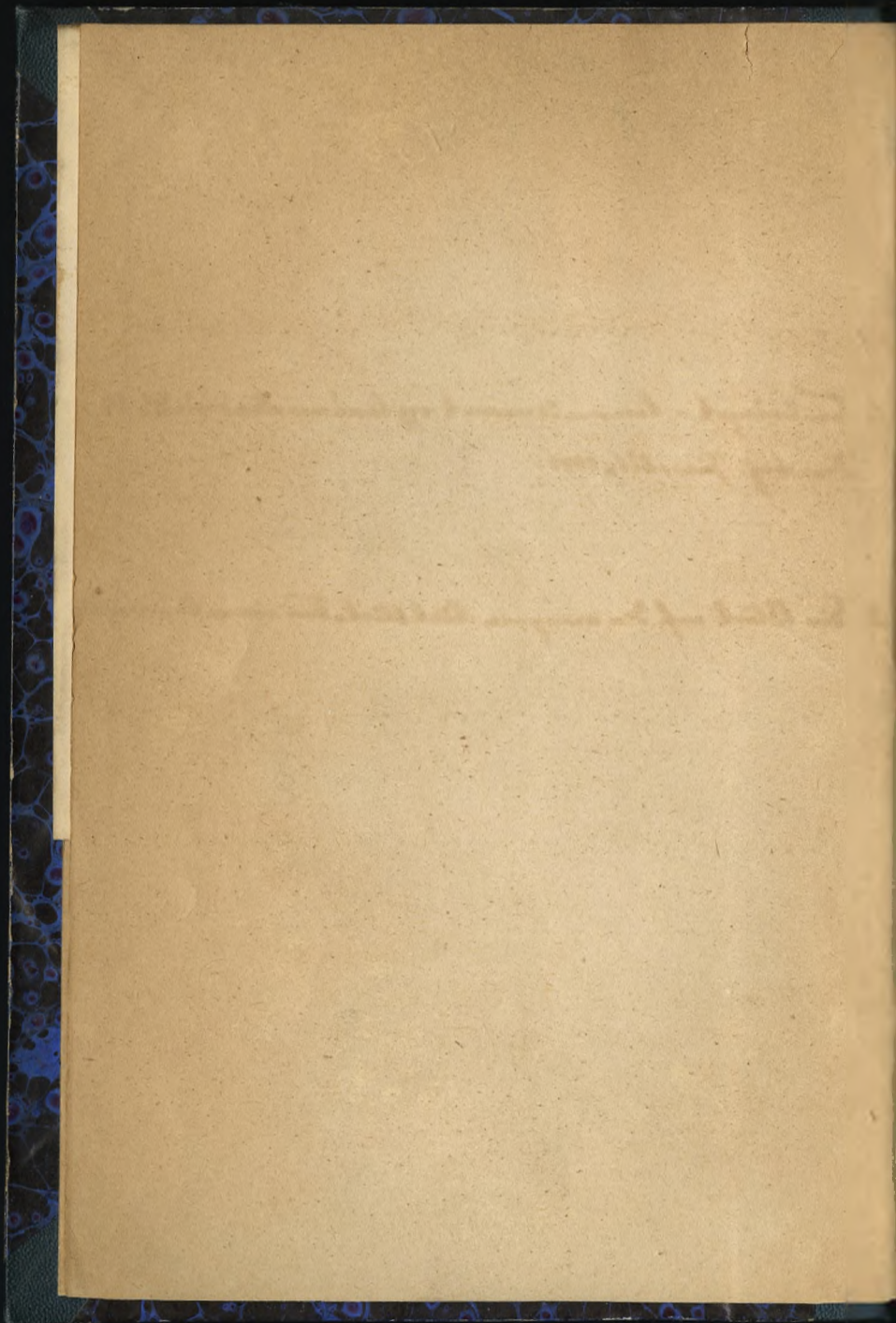
1999 -07- n -

10

- 1.) 001 0006 384 073
- 2.) 001 0006 384 066

453 — 454

1. Tanulmányok a kommunizmusnak egy humanus ellentétéről. Bp.
Dercsényi Jánosól, 1846.
2. Ein Blick auf den anonymen Rückblick. Von einem Ungarn. 1861.

59
753

1846

0010005 556845

TANULMÁNYOK

A KOMMUNISMUSNAK

EGY HUMÁNUS ELLENSZERÉRŐL.

IRTA

BÁRÓ DERCSÉNYI JÁNOS.

1.

—40

TANULMÁNYOK

A KOMMUNISMUSNAK EGY HUMÁNUS ELLENSZERÉRŐL

AVVAGY

A NÉPGAZDÁSZAT,

A NÉPOKTATÁS

ÉS

A NÉP POLITIKAI ÉLETÉNEK

HUMANITÁSI RENDSZERÉRŐL.

IRTA

BÁRÓ DERCSÉNYI JÁNOS.

PESTEN, 1846.

HARTLEBEN KONRÁD ADOLF.

6.5FJ2 00 564937

A szerző úr ezen munkát egy úttal német nyel-
ven is kiadván, német példányok is kaphatók nálam.

Hartleben Konrád Adolf.

FOGLALAT.

	Lap
A kommunizmus növekedő veszélyéről	1
A kommunizmus legjobb ellenszeréről	5
A népgazdászati humanitási rendszerének teoriájáról	8
A népgazdászati humanitási rendszerének alkalmazásáról	18
Az ember négy főkivánatai anyagi jólét tekintetében	21
Rendszabály A. (a népesség és a keresetmód közti idomzat)	24
Rendszabály B. (hogyan lehet a népesség helyes elosztásának tárgyát kezelni)	30
Rendszabály C. (köz gabona-eleségek)	40
Rendszabály D. (annak szüksége s módja, hogy birtokos paraszt-rend létezzék; és hogy a fekvő birtokban levő nemesi hitbizományok pénzbeli hitbizományokká átváltoztassanak)	52
Rendszabály E. (annak szüksége s módja hogy a gyármunkások és mesterlegények a kormány különös ótalma alá vétessenek s takarékpénz birtokába jussanak)	78
Rendszabály F. (annak szüksége s módja hogy a kormány különös ótalma alá vegye a népet a tűz, a vízáradások, a marhadög és a jégcsapások veszélyei ellen)	85
A népoktatás humanitási rendszerének elméletéről	90
A főnebbi elmélet alkalmazásáról.	
Rendszabály G. (annak szüksége s módja hogy minden gyermek vallási oktatást kapjon)	92
Rendszabály H. (annak szüksége s módja hogy minden gyermek írásban, olvasásban és számolásban oktattasson)	95

	Lap.
Rendszabály I. (annak szüksége s módja hogy más közhasznú ismeretek is az egész népre kiterjesztessenek)	99
Rendszabály K. (annak szüksége s módja hogy mind azon népfajok s néposztályok, mellyek egy Státushoz tartoznak, egymás iránti figyelemre s megbecsülésre oktattassanak)	103
A humanitási rendszer teoriájáról a nép politikai életére vonatkozólag	106
A főnebbi teoriának alkalmazásáról.	
Rendszabály L. (községi s városi elrendezés)	108
Rendszabály M. (az országos törvényhozásban melly nem a nép képviseletének az, a melly a népet valósággal ki-elégíti)	111
Végszó (egy nyilatkozata s kérelme a szerzőnek)	120

A Kommunismus növekedő veszélyéről.

A Kommunistikai tanok, mellyeket gróf St. Simon Kološ Henrik, Owen Róbert, Fournier Károly s mások magokéknak vallanak, már kezdetben olyanok valának, hogy az alsó néposztályu számos egyénekben helyhezetökkeli-elégületlenséget okozhattak. Ehhez most még azon körülmény is járul, hogy O'Connel Dániel, Monstre-Meetingjei által, nem rég a világnak tetteleg behonyította azt, mikép — legalább olly országokban mint Anglia — nagy számu s százezereket is felülhaladó néptömegeket, az ország majd egyik majd másik helyén összecsödüteni, s némüleg diktátorok lenni, még olly egyénnek is, melly semmi állodalmi hatalommal sem bír, mai időkben nem olly igen nehéz, mint az ember ezelött gondolta.

Már vegyük fel — mi fájdalom sem lehetetlen sem valószínűtlen — hogy illyen gyülekezetek netalán egészen ártatlan ürügy alatt egybehivatván, az ország több nevezetesb helyein egyidejüleg tartatnának, s hogy főnökeik — köztük eleve megállapított terv szerint — rögtön a Kommunismust tűznék ki zászlóikra, s aztán a vagyonosb rendűeknek birtokuk ellen harcra fölbizgatott cso-

portaikkal gyorsan előre toldódnának: hogy a városokat zsákmányolják, és az álladalmi s társulati intézeteket fel-forgassák, már — kérdem — ekkor ki állíthatná, hogy ilyen ország nem forog nagy veszélyben?

Ha a főnérintett veszélyt el nem ismernők, vagy azt épen elvitatni akarnók, ez — úgy tartom — csak arra szolgálhatna, hogy a veszély nagyobbittassék. Jobb ha annak mindenütt nyíltan szeme közé nézünk, és a legbuzgóabban annál is inkább ellene dolgozunk, mennél bizonyosabb, hogy a Kommunismus nem csak a vagyonosb rendűteket végképen megrontaná, hanem magoknak a kommunistáknak, és a nemzeti függetlenségnek is, majd egyik majd másik országban veszélyes lehetne.

Az Új Zürichi hirlap 1846-diki január 16-dikai száma szerint Helvetziában már kezdik a Kommunismus veszélyes voltát elismerni, de még kétségben látszanak lenni, ha valjon s mikép lehessen azon veszélynek ellene dolgozni. És a zürichi kormánytanács most csak azon határozatban állapodott meg, hogy közelebbről fontolóra véttessék: valjon s mi módon lenne tanácsos, az imitt amott mutatkozó Kommunistikai mozgalmaknak ellentállani?

E kérdés megfejtése végett választmány lön kirendelve, melly Furrer, Zehnder és Rüttimeann urakból áll.

A Kommunismus veszélyének, melly fájdalom már minden polgárosított nemzeteknél meghonosúlt, egyik vagy másik országban — külön tekintve — jelenleg minő kiterjedése legyen? ez természetesen minden egyes ország sajátóságos viszonyaitól függ. A veszélynek további hala-

dására nézve mindazáltal bizonyosnak lehet állítani, hogy az minden országban főleg előmozdítatik:

1-ször. azon nehézség által, melly szerint az alsó néposztálybeli minden egyéneknek elégséges, és szokott keresetet szerezni alig lehet;

2-szor. azon könnyűség által, melly alkalmat nyújt arra, hogy az emberek, közös és az ország több helyein egyidejűleg kiviendő tervek megállapítása végett, magokat titkos egyetértésbe tehetik.

S e kettő mai időkben mily hatalmasan segítetik elő! A keresetszerzés iránti nehézség, az emberkezek munkáját kipótló gépek elterjedésök s tökéletesedésök által, — az amaz egyetértésre való könnyűség pedig, a vaspályák előállításával által, melly utóbbiak élénk közlekedés mellett, még az útlevelekre nézve fönálló rendszabályokat is sikeretlenítik. S mind e mellett nincs, de mai napon nem is lehet s bizonyosan még sokáig nem leendő oly jószándéku kormány, oly hazafi, ki a legszivesebben nem ohajtaná — s minden erejével oda nem munkálodna, hogy honukban mind a gépek mind a vaspályák, mind inkább s inkább elterjedjenek, ne hogy a szomszéd országok és a külföld irányában nyomasztó hátramaradás érje őket. — Mily fölötte nagy fontosságot helyezett legyen Angolhon abban, hogy a gépek tárgyában a többi álladalmakat felülhaladja, mindenki már csak azon, az embertelenségig vitt szigorúságból megítélheti, mellyel a gépek kivitelét még kevésse elzárta s büntette. Angolhon Arkwrightre s az általa föltalált fonógépre, — Francziahon

Jacquardra és a jacquardféle szövőszékre büszke. A többi polgárosított álladalmakban is ügyeltetik arra, hogy a gépek föltalálása s terjesztése kizáró szabadalmok, sőt imitt amott még más kitüntetések által is előmozdittassék. A vaspályák föllállításában nem kevésbé vetélkednek egymás közt az országok; s megelőztetésöktől köllvén tartaniok, féltékeny szemmel nézik a szomszéd tartományok előhaladásukat.

A Journal des Débats 1846-diki január 6-dikai számában a vaspályák állapotját Francziahonban, azoknak állapotjával Némethonban összehasonlítván, többek közt szórul szóra ezeket mondja:

„Ez tehát Némethonban a vaspályák állapotja egy mérnöknek újabb észrevételei szerint, ki tapasztalásokban és ismeretekben bővelkedik, s adatait a legbiztosabb kútfőkből meríté. Látjuk hogy Némethonban semmi ollyas nem történik, mi okot adhatna hogy azt higyük, miként bennünket ott már valósággal felülhaladnak; de igen közel állanak hozzánk kivált Némethon éjszaki s nyugati részeiben; s hogy rangunkat megtartsuk, szükséges újabb törekvéseinket állhatatosan folytatni.“

Igy tehát a polgárosított nemzeteket mai időnkben sajátságos helyzetben lenni látjuk, miről ezelőtt sejedelmünk sem volt. Olly állapotra kell ugyan is minden ügyekezéssel törekedniök, melly a külföld irányában merőben nélkülözhetlen, a honnak belsejében pedig fölötte veszélyes.

A Kommunizmus legjobb ellenszeréről.

A Kommunizmus növekedő veszélyének ilyen állapotjában nincsen egyéb hátra, minthogy az ellen minden polgárosított országban a leghelyesebb orvoslatmódok fölkerestessenek.

De mellyek hát a legczélszerűbb orvoslatmódok?

Véleményem szerint nem csak igen sajnálatos volna, de rosszalani is köllene, ha e módokat netalán egyedül az álladalom katonai erejének szaporításában keresni akarnók, mert ez nem csak az országos költségek folytonos és tetemes szaporítását vonná maga után, hanem az emberiség s kereszténység parancsainak hiányos felfogására is mutatna, mellyek — kivált tulajdon nemzetünk kebelében — a nyers erő fegyvereivel élnünk csak akkor engednek, miután már minden szelid s békeséges módok sikertelenül megkísértettek.

S azért sokkal czélszerűebb, sőt talán elkerülhetlen volna, a Kommunizmus ellen minden polgárosított országban azon eszközökhöz nyúlunk, mellyek a következő elmékedésből folynak.

Ki sorsával meg van elégedve, az változás után nem vágyódik, sőt örömmel ragaszkodik az őt környező viszonyokhoz s intézetekhez.

Ezen szabály az emberi természetnek átaljában szint-olly sajátságos, valamint az minden országban, kivált az alsó osztályoknál, valósággal az uralkodó is; s ha imitt amott találtatnak is olly egyes ábrándozók, kik e szabálytól eltérve kivételt tesznek, ezeknek nyomosságok tökéletesen elenyészik azok irányában, kiknek gondolkozásuk s cselekvésmódjuk a főnebbi szabályhoz illik.

Ezen szabály tehát — jól megfontolva — kétségtelenné teszi, hogy minden országban a Kommunismus ellen, s átaljában a főnálló intézetek erőszakos felforgatására célzó mindennemű Socialismus ellen, a legcélszerűebb eszköz az: hogy azon lakosok száma, kik sorsukkal megelégedve vagynak, minden lehetőség és becstületes módon szaporittassék.

Ha ez áll, — s ki kételkedhetne benne, hogy a dolog nem így van? — akkor a népgazdászatot, a népoktatást, és a nép politikai életét, mint minden polgárosított nemzetek megelégedésük vagy elégtelenségöknek három fő kútforrásait egészen a főnebbi célhoz képest rendszeresíteni, s hogy illy kifejezéssel éljek — humanisálni köllend. Magában értetvén, hogy e mellett korántsem szükséges azon nemzeti célokat feláldozni, mellyek után az egyik ország a másik irányában törekszik, hanem tán csak módosítani kell azokat; s én azon meggyőződéstől vagyok áthatva, melly szerint, hol a népgazdász, a népoktatás és a nép politikai élete, a főnemlítettképen felfogott humanitási rendszerhez képest intéztetik, ott a köz jólétnek a legvirágzóbb állapotban len-

nie, és a legszebb gyümölcsöket hoznia, — ott a nemzet s kormány közt szeretet s egyetértésnek uralkodni kell.

E czélnek az érintett úton előmozdítását jelen munka is föladatúl tűzte ki magának.

Olly nemzetek s kormányok előtt, hol azon humanitási rendszer már tökéletes kifejlődésben létezik, s gyakorlatilag is alkalmaztatik, e munkának böcse nem lesz: de ismerek én, s útaimban Europa keleti s nyugati, északi s déli részeiben, saját szemeimmel láttam sok ollyan országot, hol ezen értekezések még talán használhatnak arra: hogy az alsó-osztálybeliek sorsuk javíttassék; s hogy általában a helyhezetőkkel megelegetettek száma szaporíttassék. Ez pedig ollyan cél, melly után törekedni — Isten s ember előtt csak szép s üdvös lehet, akár tartunk a Kommunismus veszélyes voltától akár nem: mi természetesen mindegyikünkknél attól függ, a mint egyéniségünk szerint a fenforgó viszonyokat ítélgetjük.

**A népgazdaszat különféle rendszereiről,
és a humanitási rendszer theoriájáról a
népgazdaszatra alkalmaztatólag.**

Mindenki ha csak az igazat elismerni akarja, kénytelen lesz megvallani, hogy közönséges szabály az, melly szerint ki valamely rendszert, valamely tanot maga kigondolt, vagy csak mástól kölcsönözve magáénak tett, iránta annyi előszeretettel viseltetik, hogy rendszerének még a nevezetesb hiányait is könnyen elnézi, vagy legalább annak fölmagasztalásában s alkalmazásában vastag túlságokat elkövet; s a mi jó a rendszerben — a tanban netalán fekszik is, az, fájdalom! igen gyakran föl nem ér azon károkkal, mellyek a főnebbi eljárásból származnak. Már pedig bizonyos, hogy olly rendszereknél s tanoknál, mellyek az ország jólétét tárgyazzák, minden hiány s minden túlzás annál ártalmasabb, mennél inkább eltér az indítványozott eszköz a kifejlődés egyszerű természetes útjától; s mennél kevésbé vétettek számba az indítványozásnál, az ember természete, és az illető nemzet — vagy ha nem az egész nemzetről hanem csak annak egyik osztályáról van szó, az érdeklött néposztály — sajátságai. Mi már

e tekintetben a közgazdászatnak eddig fölállított különféle rendszereit illeti, ezekre nézve rövid vonásokban a következő kép áll előttem.

A görög köztársaságokban a népgazdászat érdemében azon vélemény uralkodott, hogy a földművelés, a kézművi mesterségek, valamint a kereskedés üzése is valóságos polgárhoz nem illik; rendszerint tehát mind ezen ágak a Helotáknak s az alsó osztálybelieknek átengedve valának. És a valóságos polgár minden haszonhajtó foglalkozások közt, tisztességes foglalkozásnak egyedül csak a szabad művészeteket tartá.

Tagadni nem lehet, hogy a görögök ezen tanjoknak a maga jó oldala lehetett, a mennyiben az alsó rendűeknek (a fensőbb osztálybeliek a kereseti versenyezésből kizárásuk által) kedvezett: de minthogy ezen kedvezés korántsem a humanitásra való természetes tekintetből, hanem inkább a fensőbb osztálybeliek méltóságuknak mesterkéltségszerű túlságos felfogásából származott, s eképen az alsó rendűek állapotjukat még inkább lealacsonította; tehát tudjuk, miként azon kedvezmény mellett is, az alsó rendűek boldogságra csak csekély mértékben tehetek szert.

A Rómaiak tisztességes foglalkozásnak tarták ugyan a földművelést és a nagykereskedést: dolyfösségökben mindazáltal az alsó néposztályok irányában, még a görögöknél is tovább mentek; ugyanis a főnebbi kereseteknél leginkább rabszolgákat használnak segédekül. A Rómaiak azt vélték, hogy olly országalkotmány, mellynek alapját rabszolgák teszik, nagy szilárdsággal bírhat. De már Spar-

takus, a rabszolga! — mint rabszolga-csoportok főnöke — megreszkedetté a gögös Rómát. S ha a rabszolgák akkor le is győztek, mégis sem a győztniszokott hadfiak, sem a — meghódítások folytán a világnak majdnem minden részeiből Róma felé áradó — javak nem valának képesek, tartós szilárdságot szerezni olly álladalomnak, melly a népgazdászatot igen hiányosan vitte, midőn nem engedé: hogy az alsó néposztályok az ország jólétében méltányosan részesüljenek.

Egyébiránt ha tudományos oktatás szerinti népgazdászatot, az egyebekben igen fölvilágosított Görögök s Rómaiknál hiányzott, ugy még inkább hiányzani kellett ennek a többi nemzeteknél, mig végre a XVI-dik században a kereskedelmi-rendszer, utóbb pedig s egymás után a physiokratiai-rendszer, a tilalom-rendszer, a szabad ipar rendszere, s közelébb a közgazdászati nemzeti rendszere tudományos értekezések alapján megállapított; s az idők s országok különbözősége szerint gyakorlatilag is alkalmazásba hozatott.

De Génua s Velenczének elsüllyedésök, a kereskedelmi-rendszer hiányos voltára nézve szomorú tanulságul szolgálhat. — Hamburg város még virágzó állapotban van ugyan: de senki ne higye hogy Hamburg csupán s egyedül a kereskedés által áll fön. Nem csak hogy Hamburg városnak az úgy nevezett „Bierlande“ mezején nevezetes és jelesen úzótt földművelése van, hanem lakosainak nagy száma még kivitelre való finom czukrot, s dohány-árakat is, nevezetes mennyiségben készít.

Ha a physiokratiai-rendszer alapítója, Quesnay Ferencz, azt állítja, hogy a nemzet eredeti jövedelme csupán a föld termésében fekszik, ezen állítása szépen hangzik ugyan; de a ki a Manchester, Birmingham, s más hasonló városokban létező óriás-gyárokat látta, ki az angol parlament irataiból tudja, hogy ugyanott a gyári ipar a lakosok milly roppant nagy számának ad keresetet, s hogy milly tetemes — közelről távolról oda szivott gazdagságot köszön a kis szigethon ezen iparnak; az kéntelen lesz a kizárólag physiokratiai rendszer főnemlített elvét annál ártalmasabb tulságoskodásnak elismerni, mivel a föld termését, hogy haszon legyen belőle fogyasztani kell, és a termesző szintugy mint a fogyasztó ruházatjára, házieszközeire s több effélékre nézve, a gyárookra s mesterségekre szorúl.

A tilalom-rendszer (a szó szoros értelmében alkalmaztatva) csak hamar elfajúl a közönség terhelő s kevéssé humanus adóztatássá, — csupán a' gyároknak hasznukra, mellyek akkor némüképen monopolizáltak.

A szabad ipar rendszere, a pénz erőben és a technikai tudományokban már előre haladott országoknak azok fölött, mellyek e tekintetben hátrább vagynak, olly fölötte nagy hasznót ad, hogy e rendszer — milly szépnék látszik is a theoriában — föltétlenül s közönséges alkalmazás mellett, jelenleg az országok nagy részének romlását vonná maga után.

A nemzeti-rendszer elhárítja ugyan azon veszélyt, hogy egyik ország a másikkal a közzgazdaszat által föl ne

áldoztassék : de igen könnyen tulságoskodásokra s ellenségeskedésre is vihet még pedig olly nemzetek között is, mellyeket mindkét részről legnyomósabb érdekek egyetértésre int. S ez annál könnyebben történhetik meg, mivel a nemzeti-rendszer csakhamar a nemzeti-becsület, szabadság s önállóság érzetével azonosítatik, melly érzelem magában ugyan igen nemes és tiszteletre méltó, de egyzersmind sokkal inkább ingerelhető is, hogysesem attól ne kölljen tartani, hogy netalán még a' népgazdászati viszonyoknál is, mellyek pedig csak nyugott meggondolás és felszámolásnak lehetnek tárgyai, a dolog az okosság szabta vonalom s köllétén túl, élére állittatik.

Ha a kisebb országok e bánásmódot követik, és a nagyobb hatalmasságok épen barátságos lábön állanak, egymás irányában, akkor emezeknek sikerülhet ugyan, hogy a kisebb hatalmasságok közt, a háború ki ne üssön vagy ha már kiütött hamar bevégeztessék. De rettenesek lehetnek az illy bánásmód következményei, ha a nagyobb hatalmasságok mint ellenségek állanak egymás irányában, vagy ha magok a nagyobb hatalmasságok az egyik a másikkal így bánni akarna. — Az illynemű legújabb események Hollandia s Belgiom közt, e nézet bebizonyítására szolgálhatnak egy részben.

Miután Hollandia 1846-iki Január 5-én a belgiomi készítményekre szabott vámokat fölötébb fölemelte, a ministeri lap „Journal de Bruxelles“ így szól: „Hollandiának ellenünk irányzott rendszabásai nem csak egyedül kereskedelmi, hanem politikai természetűek. — — De

számba nem vette ám a Belgák hazafiságát, melly a pártmozgalmoknak hallgatást parancsol akkor, midőn a nemzeti-becsület jó kérdésbe. Megmutatandjuk, hogy azon gondolat, melly Hollandiát e lépésénél vezérlette, merőben politikai gondolat; nemzetiségünkre s jogainkra nézve, mellyekkel mint szabad s önálló nemzet birunk, ellenséges gondolat.“ stb.

Igen örömet megengedem, hogy a fönemlitett rendszerek közül mindegyiknek meg van a maga jó oldala; s hogy különösen a nemzeti rendszerben igen sok jó van: mindazáltal mindazon jót mi közgazdászati tekintetben elérhető, véleményem szerint csak akkor lehetend valósággal elérni, ha a köz- vagy népgazdaszatnak alapja a humanitási-rendszerben akképen megvetetik: hogy minden közgazdászati kérdések megfontolása s elhatározásánál mindig a következő elvre ügyeltek:

Az álladalom s ennek kormánya a közgazdaszat főczéljának ne tekintse a nemzeti-gazdaságot átaljában véve s figyelem nélkül arra: hogy azon gazdagság melly kezekben létezik s hol pontosúl össze? hanem főczéljának nézze az összes néposztályok jólétöket, s jelesen az alsó néposztályokét, mellyek az álladalom alapját teszik, s mellyeknek közgazdászati fölsegülésre leginkább van szükségök.

S ebből aztán következik, hogy valamint jól elrendezett országoknak adó-ügyeikben, minden jószándéku kormány az egyik néposztálynak a másik rovására kegyel-

tetését elkerülni ügyezsik, s ha már valamelly illyes kedvezésnek helyt adni kénytelen, abban inkább az alsó néposztályokat, mintsem a fensőbb- vagy közép-rendűeket teszi részesekké s ugyan azért úgy minden új adó behozatala előtt, mint a fönálló adók új szabályozása alkalmával is, magának mindenek előtt azon kérdést veti föl: hogy annak az alsó néposztályok érdekeikre minő hatása lehetend? — szintúgy a közgazdaszat vezérlésében is ugyan ezen humanitási rendszert kellene követnie.

Nem irigyelhető t. i. olly ország, mellyben a fensőbb s közép rendűek gazdagok ugyan, s hol gazdagságuk mint nemzeti-gazdagság is szembe ötlük, de hol e mellett az alsó néposztályok szegények, s keresetök mintegy csak egyik napról a másikra van biztosítva: mert a hol az alsó néposztályok jólétök, a fensőbb s közép rendűek ellenében aránytalanul hátra marad, ott az ország már aggodalmas bajban sínlődik, s mennél nagyobb azon aránytalanság, annál inkább közelít véleményem szerint azon időperc, mellyben a nemzeti gazdagság, sőt maga a nemzeti létel is, mintegy csak még egy játszó-kártyán áll. A mai időnk-beli leghatalmasabb országnál is hatalmasabb volt a római birodalom, s mégis romokba dőlt.

Ha valaki azon ellenvetést tenné, hogy mai időnk-ben népköltözések már nincsenek, s hogy egytájában olly veszélyek nem fenyegetnek, minők a rómaiak idejök-ben voltanak, annak azt kellene válaszúl adnom, hogy a Kommunismus veszélye, melly minden ellentörekvéseinket

sükeretleniteni fenyegetőzik, a múlt idők veszélyével igenis fölér; s hogy mai napon alig van olly ország, melly egy vagy több országokkal egy vagy más vetélkedésbe nem lenne. Már pedig nyilván való, hogy emezeknél a megtámadásra való ösztönt semmi inkább föl nem serkentheti, és a megtámadást is annyira semmi nem könnyítheti, mintha az ellenfelökhöz tartozó alsó néposztálybeliek elégtelenek, mert ezekben segedelmes szövetségeseket föllelni reménylhetnek. — Az alsó osztálybeliek ha magokat szerencsétleneknek érzik, fájdalom! az elmerülés veszélyében forgó emberhez hasonlítanak. S valamint ez, még a szalmaszált is megragadja, úgy ők is, bár melly esztelen csalogatásoknak s hiú reményeknek oda adják magokat; s így — mint ezt a történetírás számos lapjai tanusítják — elcsábíttatni hagyják magokat, hogy honuk ellenségének még kezére dolgozzanak. Valóban nagy jelentőségű, mikép mai időkben is, az Angolhon s az Éjszakamerikai egyesült státusok közt fenforgó vitatárgyakra vonatkozólag, egy részről Angolhonban már sok oldalról megpendített, hogy az angol hadseregek, ha a háború kiütne segedelmes szövetségeseket találandnak azon számos szerencsétlen rabszolgákban, kik az említett státusok déli részeikben még tartatnak — s mikép más részről az egyesült státusokban, milly nagyon számba tudatik azon elégedetlenség, melly Angolhonban az alsónéposztályok közt sokfélekép, kivált pedig Irlandban s itt még a fensőbb körökben is, mutatkozik. A repeal támogatására Éjszakamerikából tetemes summák folynak be Irlandban, s az elnök, Polk, Angolhon ellené-

ben igen erős hangon szól az egyesült státusok képviselőihez intézett legujabb tizenetében.

Igaz ugyan, hogy a hatalmasságok magokat mai időben háborúra nem olly hamar határozzák el, mint ennek előtte: de ki azt vélné, hogy a polgárosításban előhaladt országok közt a dolog háborúra már többé épen nem kerülhet, azt emlékeztetnem köllene, hogy a háború fontosságához képest milly csekély volt legyen azon ok, melly miatt a francia kormány csak kevés esztendővel ezelőtt Thiers ministeriuma alatt azon volt, hogy Angolhonnal a háborút elkerülhetlenné tegye, s hogy a köz elismerés szerint egyedül az ősz király Lajos Fülöp okosságának s békeszeretetének köszönhetni, hogy a már már kiütő háború, mellyből igen könnyen europai háború lehetett volna, elhárított. Már tegyük fel, hogy Lajos Fülöp helyett Francziahonban akkor egy fiatal, tettek után vágyódó herczeg ült volna a kormányon, ugyan mikép állana mostan a dolog a háborúnak annyira magasztalt lehetlenségére nézve? Az ehhez hasonló okok forrása pedig, bizonyára egy országban sem szárad ki soha, ellenben a dolgok természetes folyama szerint a vénség után a fiatal kor következik.

Ne bizzunk tehát — bár melly polgárisodott országnak lakosai legyünk is — a háború állított lehetlenségébe! Az emberek és a dolgok természete oda mutat, hogy az országalkotmánynak misem ad annyi szilárdságot, mint az alsó néposztályok elégtűségök; s hogy ott hol ez hibázik, az országalkotmány alapjai gyöngéknék tartandók, — inkább

ingó halmazathoz mintsem szilárd tömeghez hasonlíthatók! Ámde olly épületeknek, melyeknek alapjaik szilárdok, külső viharoktól kevesebbet kell félniök, mint olyanoknak, melyek ingó, gyöngye alapokon nyugosznak; már pedig az országalkotmány alapját ma, s holnap, s mind örökké az alsó néposztályok teszik.

Az eddig előhozottnak érett megfontolása mindenkit elegendően meggyőzhet arról, hogy minden polgárosított országban nemcsak a Kommunizusból eredő veszély — hanem a külföldnek soha egészen el nem hamvadó megtámadási-ingere ellenében is, az álladalom életének valódi s fölöttébb sürgető szükségeihez tartozik, mely szerint a népnek egyáltalában, — főképp pedig az alsó néposztályoknak jólétük s elégtelenségük a lehetőségig előmozdítassék.

Ha ez így van akkor önként következik, hogy a népgazdasátnak — a népek s kivált az alsó néposztályok jólétük s elégtelenségük emez hatalmas emeltyűjének — minden rendszerei közül azt kell megválasztani, mely lehetővé teszi, hogy minden egyes néposztálybeli s minden tilatlan iparágbeli egyének összesége, már magában célznak tekintethetvén, mind ezeknek érdekek az ország kormánya részéről is, még pedig különös tekintettel az alsó néposztályokra, (mivel ezeknek ótalomra s vezérletre leginkább van szükségök) a lehetőségig biztosítassék s előmozdítassék: de úgy, hogy az óta-

lom, mellyben az egyik részesül, a többiekre nézve méltánytalan s káros ne lehessen.

Ha minden országban mindegyik néposztálybeli s tiltatlan iparágbeli egyének összesége már magában, főnemlítettképen, határozott czélt képez, akkor minden országban az élő nemzedék érdekeit is, csak ottan lehet a jövőndő nemzedékek érdekeiknek alárendelni, hol ezt az ország jóléte valósággal elkérülhetlenné teszi; s még ekkor is az illy átmeneti szakok a lehetőleg legrövidebb időre legyenek ám szoritva.

Mint hogy pedig mind ezek sokkal inkább a humanitás egyszerű érzelmeiből s parancsaiból, mintsem bármelly szövevényes tudományos teoriából folynak, mindazáltal a tudomány olvasztótégelyében is teljes súlyúak maradnak, tehát ezt: a nemzeti gazdaság humanitási rendszerének nevezem. —

A népgazdaszat humanitási-rendszerének alkalmazásáról.

Ezen rendszernek a főnebbiek szerint megfejtett theoriájától, az annak megfelelő rendszabályok gyakorlati mezejére átmenve, mindenek előtt meg köll jegezennem, hogy a népgazdaszati rendszabályok általában véve — bármellyik polgárosított nemzetről legyen szó — csak kétfélék lehetnek.

Azok t. i. vagy olyanok, mellyek az embernek, úgy azonban mint a köz polgári társaság tagjának, természetén s tulajdonságain alapulnak; vagy pedig olyanok, mellyek oda czéloznak, hogy általok az épen azon országban, mellyben ama rendszabályok behozatala tervezetik, sajátságosan fenforgó különös viszonyoknak megfelelően legyen. Ebből önként látható, hogy a vámügy a népgazdaszati tárgyak utóbbi neméhez tartozik.

Mint hogy az ember természete s fönérített tulajdonsága minden polgárosított nemzeteknél ugyanaz, tehát az azon alapuló népgazdaszati rendszabályoknak is, minden polgárosított nemzetekre közönséges alkalmazhatásuaknak lenniök kell.

Minthogy továbbá a népgazdászat célját, t. i. a nemzet anyagi jólétét, a köztársasági életben másképp elérni nem lehet, mintha a népgazdászati vezérlés a kormány részéről, a népgazdászati közremunkálódás pedig a nemzetet képező egyének részökről, a népgazdászat fűn-
érintett céljának megfelel, s a nemzet s kormány közötti kölcsönös bizalomtól lelkesítettik, mivel továbbá a nemzet a kormánytól eredő minden rendszabályt annál könnyebben fogja fel s annak annál nagyobb bizodalommal engedelmeskedik is, mennél inkább az, az embernek, ugymint köztársasági tagnak, természetén s tulajdonságain alapul: tehát a valósággal ezen alapult rendszabályok a legfontosabbak s leghasználatosabbaknak tekintendők.

Ezen rendszabályok teszik e jelen értekezésben főadatomban tárgyát.

Minthogy pedig olly országok is léteznek, mellyekben, sajtáságos viszonyaiknál fogva, a főnebbi egyszerű s természetes népgazdászati rendszabályok, a nemzet anyagi jólétének kieszközlésére elégtelenek, s mellyekben ezen oknál fogva, még ollyan mesterséges eszközökhöz is kell nyúlni, mint például tilalom-törvények, vagy magas tarifabeli rovatokat magokban foglaló törvények: tehát minden ebbeli rendszabály olly annyira az országbeli viszonyok legszabatosb tudományának körében tartozik, hogy annak megítélése: ha valjon s mennyiben legyen valósággal szükséges és tanácsos illynemű eszközökhöz nyúlni? — rendszerint csak azon honbeli férfiakat illet-

heti, kik az illető viszonyok legszabatosb tudomásával bírnak.

Mi már ezen értekezés előbb említett föladatát illeti, ennek megfejtésére véleményem szerint semmi sem szolgálhat biztosabb vezérfonalul, mintha magunknak azon kérdést tesszük: hogy anyagi jólétre nézve, miben állnak rendszerint az embernek azon kívánatai, mellyek természetéből s őt — mint köz polgári társaság tagját tekintve — ebbeli tulajdonságából folynak? — továbbá ezen kívánatok közt mellyek olly minőségűek, hogy a kormánynak azok beteljesedésökhöz a nemzetet, s pedig minden néposztályokat különbség nélkül, még akkor is juttatni köll, ha az nagy erőködésbe s áldozatba kerülne is?

Ki ezek iránt tisztában van, az minden bizonnal elismerendi, hogy azon rendszabályok, mellyek által ezen kívánatok beteljesedésök biztosittatik, mindenütt a népgazdászati fő alkotó részét, sőt alapját teszik, még pedig olly annyira, hogy minden országban hol a nép ezen kívánatainak beteljesedésökre nézve a kormány részéről biztosítva nincsen, ott a nemzet valódi jóléttel nem bírhat, s ott ezen köz jólétet elérni nem is lehet, ha mindjárt az úgynevezett nemzeti gazdagság még olly nagy lenne is. —

Az ember első főkvánata.

Ezen nemű kívánatok közt az első s legfontosabb helyet véleményem szerint az foglalja el: hogy az ember ha dolgozni akar s dolgozni bír, valósággal ollyan fogla-

latosságot találjon, mely a mindennapi élet multhatatlan szükségéinek fődözésére módot nyújtson. De az ember egyszersmind azt is kívánja, hogy ezen foglalatosság olyan legyen, mely őt a köz polgári társaság többi tagjai előtt meg ne bűcstelenítse; továbbá a főnemlitett mód szerinti keresetnek lehetősége ne függjön attól: jó vagy rossz volt e épen az aratás? kedvezők vagy nem kedvezők e az ipar, a gyárok és a kereskedés konjunkturái?

Az ember második főkívánata.

Minden embernek, ki nem szerföltött könnyelmű, (vagnak ugyan ilyenek is, de ezek a szabálytól eltérve kivételt tesznek) egy másik kívánata, mely sor szerint második helyen áll ugyan, de buzgóság tekintetében az elsővel majdnem fölér, — az: hogy olly megtakarított vagyon birtokába juthasson, mely betegség esetében élel-mét legalább egy ideig biztosítsa.

Az ember harmadik főkívánata.

A harmadik helyet szüléknél azon kívánat foglalja el: hogy gyermekeik részökre mind a mindennapi élelmet, mind pedig azon polgári osztály állásának mellyhez ők tartoznak megfelelő növeléshez szükséges eszközöket megszerezhessék. Ez olyan kívánat, melly sok szüléknél buzgóság tekintetében az I-ső s II-dik helyen említetteket felülmúlja.

Az ember negyedik főkívánata.

Negyedik helyre azon kívánat sorozandó, melly szerint mindenki oda iparkodik: hogy lehető bal esetekre nézve, különösen pedig azon célzathól hogy gyermekei s örökösei állapotjukon állandólag könnyithessen, magának kamatozó alaptőkét szerezzen; s ha ilyenre szert tehetett, azt biztosítva meg is tarthassa.

Ha az embernek ezen négy főkívánatai szorosan szemügyre vétetnek, akkor önként látható, hogy habár mind a négy is, minden polgárosított ország egyetemes néposztályainál általános: mégis az első három az, mellynek beteljesedése minden osztálybeli egyénnek legsürgetősb és legnélkülözhetlenebb szükségeit képezi. Követeli pedig az emberi természet, ezen szükségeket olly határozottan, hogy azon ország, mellyben nem csak egyes egyének, mit elkerülni alig lehet, hanem egész néposztályok — kivált az alsó osztályok — azon kívánatok csak egyikéről is lemondani kényteleníttetnek, — vagy a hol ezen kívánatok közül az egyik vagy másiknak beteljesedésére nézve magukat a vak szerencsének kitétetve lenni tapasztalják, hogy mondom ilyen ország, habár az egyes néposztályok szerfölötti nagy értékeikben milly szembetűnő úgynevezett nemzetigazdagságot bír is, mind a mellett legszerencsésebb esetben is csak egy Vulkánhoz hasonlít, mellynek hátán az ember ma imitt amott még gyönyörű virágokat sőt szőlőt is diszteni lát, miket azonban talán már holnap az izzó lánának s hamunak kitörése megsemmisíthet.

Ila azt kívánjuk, hogy a nemzet anyagi jóléte minden osztályok közt elterjedve legyen; hogy a nemzeti gazdagság virága ne csak helyenként s veszélyes földben, hanem az ország minden részeiben s biztos földben ápoltság, ez mindenütt főleg azon rendszabályok által lehetend elérhető, mellyek a következő pontokban megérinttetnek, s mellyek tán minden polgárosított nemzet törvényhozásának s kormányának legnagyobb figyelmét és munkásságát igénylik.

R e n d s z a b á l y A.

A mennyi tilatlan kereset-források azon országban, mellyben élünk, léteznek, s akár földje természet erejében, akár vizei s levegője erejében aképen föltalálhatók, hogy kik magukat azokra szánják, szorgalom s mérsékelt-ség mellett, az ember főnemlített főkívánatai közül mind a négyet vagy legalább hármát biztosan elérhetnek, azon forrásokat egyől egyik nem köllene használatlanul hagyni — mert e tekintetben a jelenkor elvesztését többé kipótolni alig lehet: — sőt inkább minthogy az idő, a munkás ember legnagyobb kincsét teszi, igen kívánatos az: hogy minden ilyen keresetforrásnak használata nem csak tüstént hanem az időnek lehető legnagyobb ki-mélésével is történjék s folytatassék.

Ebből önként következik, hogy minden országot, mellynek népessége vagy átaljában nem elégséges, vagy aképen nincsen felosztva, melly szerint a főnebbi cél-

nak eleget tehessen, a lehető legnagyobb siettetéssel az ennek megfelelő állapotba helyheztenni szükséges.

A hol az elégséges népesség még átaljában hiányzik, ott tudhatnák, hogy széles e világon jobban semmi nem jövedelmez mint a gyarmatosítás. Ki ezt netalán tagadni akarná, azt az Éjszakamerikai státusok jólétöknek csodálatra méltó fölemelkedésére emlékeztetnem köllene, mellyek már sok idő óta s még folyvást Europai kivándorlókat nagy számmal édes örömet felfogadnak.

Valóban sajnálni köll, hogy mind azon nevezetes hasznok mellett, mellyek abból származnak, ha egy kevésbé népes tartomány más országok túlnépesedésök fölöslegét felfogadja, s melly hasznok rendszerint annál nagyobbak, mennél igazabb, hogy a túlnépesedett országokban a műveltség magas fokon állanni, s az oda való lakos, ha egy kevésbé művelt országba áthelyheztenik, igen hasonvehető lenni szokott, — hogy mondom mind e mellett még olly számos kevésbé-népesedett Europai országokban a gyarmatosítás tekintetében misem történik, s különösen hogy különbösen nézik, mikép más Europai országoknak túlnépeségök Amerikába átfolyik.

Az Europai országoknak ügyelniök köllene ám arra, hogy a keresetek üzésében annyi gyakorlattal bíró, az idő hőcsét olly igen, sőt egészen az élet veszélyezéséig számba venni tudó Éjszakamerikaiak őket felül ne haladják. Az egyesült státusok kongressusához intézett legujabb izenetében Polk elnök, Angolhon, Franciaország s Né-

methon nem csekély meglepetésökre, már is elvül kitzzte: hogy az Amerikai státusok közt fenforgó ügyekben az Euro-pai álladalmaknak semmi befolyás ne engedtéssék, — s 1846-diki január 16-kán a hadipárt főnöke, a kongres-susban e következő határozási javaslatot bocsájtá tárgyalás alá: „Miatán nem rég némelly Europai hatalmasságoknál „e kontinens politikai ügyeiben való beavatkozásra hajlam „mutakozott, s pedig olly célzatzból, hogy a hatalom „súlyegyenének Európában lábra kapott elve, Amerika „független nemzeteire alkalmaztassék, — miután az egye- „sült státusok elnöke esztendei izenetében e tárgyra utal- „ni, és a be-nem-avatkozás ellenelvét föllállítani szüksé- „gesnek tartá, — mintegy nyilatkozvány gyanánt, melly „azon veszély által idéztetett elő, mellynek az illynemű „beavatkozás az ó s új világ közt fenálló barátságos viszo- „nyokat kitenné, — a kongressus azon határozatban „állapodik meg, hogy az egész polgárosított világ előtt „ünnepélyesen kijelentessék, melly szerint az egyesült „státusok azon elvhez rendíthetlenül ragaszkodnak, hogy „a független Amerikai státusok társulati viszonyaikban, „s politikai intézeteikben, beavatkozásra irányzott bármi „ügyekezetek az Europai hatalmaknak, úgy szinte az Eu- „ropai kormányzási rendszernek az Amerikai kontinensre, „új gyarmatok telepítése általi kiterjesztése, az Amerikai „nemzet független állásával összeférhetlen, s szabadságá- „nak veszélyes leendene; s azért az egyesült státusoknál, „önvédelmi jognál fogva, elhatározott ellentállásra talá- „land.“ — Az Éjszakamerikai egyesült státusok tanács-

gyűlése csak öt szavazatnak többségével (28—23 ellen) vonakodék e javaslatot már mostanában elfogadni.

Az Éjszakamerikai egyesült státusoknak, Amerika többi független státusai irányában, hasonlíthatlan nagy hatalmuk s erejük mellett bezzeg igen kéjelmes lenne, ha Europa nyugottan nézné, miként netalán minden Amerikai országok egymásután az Éjszakamerikai egyesült státusoknak tömegébe bele olvadnának, s ezek ezáltal annyira megerősödnének, hogy végre Europa fölött rendelkezni hatalmokban állana.

S mégis Europa mit sem tesz a végett, hogy legműveltebb országai túlnépesedéseket, kevésbé művelt országainak, mellyeknek a népesség gyors szaporítására olly igen szükségök lenné, megnyerhesse. Gondtalanul nézzük mint költöznek el Európának fiai, hogy a már amúgy is erős és kevély Éjszakamerikaiak naponként még erősbek s kevélyebbek legyenek, talán csakhamar Europa jóléte nem egy ágának romlását eszközölnék. — Igy például az amerikai gabonával, dohánynyal s közönséges gyapjúval már jelenleg egy europai ország is alig állhatja ki a versenyzést.

Ébredjétek föl tehát ti, europai országok mindnyájan, mellyeknek népesedésök, ha az előbb említett mértéket használni akarjuk, még igen kicsi! Ügyekezsetek a legbuzgóabban, hogy a már túlnépesedett europai országok népességök fölöslegét magatoknak megnyerhessétek. Ne kiméeljétek az erre megkivántató áldozatokat. Ne

hallaszátok költén túl csak egyetlen egy napig sem e részbeni utánajárásokat! Emlékezzetek mindig arra, hogy minden hasznavehető ember, kit Amerikába kiköltözni hagytok, reátok sőt egész Európára nézve kipótolhatlan veszteség!

De az ország anyagi jólétére és a nemzeti gazdagságra nézve is ám mily nagy veszteség származik abból, ha a népesítés, nem a különféle helybeli körülmények szerinti kereset-források arányához képest intéztetik, hanem a véletlen történetre bízatik! Ebből t. i. szükségképpen az következik, hogy a népesség némelly vidéken igen nagy, más vidéken ellenben igen kicsi. Sok tartományt ismerek, hol ez így van.

Ezen tartományok egyikében a kiterjedésre nézve nem egy országot felülhaladó lapálnak van gabonára való igen termékeny földje, de a lapály népessége igen kicsi. Ellenben a határszéli hegyvidékeknek földjük csak kevésbé termékeny, népességük pedig sok helyütt már annyira megszorodott, hogy a nyári mezei munkák kezdetével az emberek onnét ezerenként 50 s több mértföldnyi távolságra bajos útnak indulnak, és a kevésbé népes lapályba mennek, honnét a munkák bevégeztével, a szerzett pénzzel s gabonával haza térnek, hogy a télen — ha mindjárt csak a legnyomorultabban is — átvergődvén, a nyári munkákra ismét a lapályba mehessenek, hol nehéz munka közt, de egyszersmind még azoknak nélkülözése közt is fáradoznak, miket a legszegényebb is bír ha saját kunyhóját lakja. Sőt ezen lapály egyes helyein is, a né-

pesség szinte annyira megszorodott, hogy a község, minden lakosok befogadhatására, már a physikai tér hijával van, ugyanott pedig tőszomszédságban kiterjedt darab népetlen termékeny földek láthatók.

A kormány, valamint a múlt század másod felében nagy részét azon lapálnak valóban nagyszertien s nagyelkűten csatornákkal s gyarmatokkal ellátta: úgy közelébb a gyarmatosítás rendszerét a kincstári birtokon ismét fölvette, még pedig a jószágok jövedelmeiket tekintve — most úgy mint hajdan — olly jó sikerrel, hogy azon rendszer folytatása, úgy a kincstári jószágokra mint a magános birtokosokra nézve, csak üdvös és haszonhajtó lehet. S ez ország, Magyarhon, az én hazám; ámde azon rendszabály melly nálunk olly hasznos volt, s még jelenleg is ilyennek elismertetik, Europa más kevéssénépes országaiban miért ne lenne szintolly hasznos?

Egyébiránt a főnérintett tapasztalás csak azt erősíté meg, mi különben is a dolog természetében fekszik. Alig lehet tehát kételkedni, hogy más aránylag kevéssénépes országokban is, vagy pedig ott hol a népesség felosztása czéliránytalan, illynemü törekvések, hasonlóan föletébb kedvező sikerűek leendnének, föltéve azt, hogy a gyarmatosok vagy ugyanazon ország túlnépesedett részeiből, vagy pedig olly idegen országból jönnek, melly a műveltség magasabb vagy egyenlő magas fokán áll. Mennél kevésbé történik a dolog így, annál kevésbé biztosítottnak látszik a település kedvező sükere is, jóllehet ez -- kivált

a meghívott gyarmatosok második és későbbi nemzedékeiknél — még ekkor sem maradhat el.

Minden értelmes mezei gazda ismeri a nagy hasznokat, mellyeknél fogva egy jól kerekített gazdaság más, nem ilyen állapotú gazdaságok fölött jeleskedik. A népgazdasági jólétre nézve ugyan ezen hasznok származnak abból, ha a helybeli körülmények szerint létező minden kereset-mód a hozzá megkívántató népességgel akkép kerekítettik, hogy a személyek mellyek a keresetet úzik, vagy maga a munka helyén, vagy legalább ahhoz olly közel lagnak, hogy jövet-menetre csak igen rövid idő vész el hasztalanul.

Rendszabály B.

A hol a helybeli körülmények szerint létező minden keresetek már űzetnek, a népesség mindazáltal sem az ember minden négy főkívánatainak, sem közülök a három elsőbbeknek beteljesedésökre nézve, biztosítva nincsen: ottan vagy még folyvást olly keresetek űzetnek, mellyek időközben, — mert az illető készitmény netalán dívatban már nincsen, vagy egyébült s más módon sokkal jutányosabban előálltathatik — nyereségesek lenni megszüntek; vagy pedig a népesség azon vidékre s az ottani viszonyokra nézve már igen nagy lett.

Mindkét esetben a népgazdaszat humanitási rendszere gyors orvoslatot követel. Minden halogatásnak következményei a legszomorúabbak lehetnek, s azok szoktak

is lenni. — Első esetben, a körülmények szerint ez vagy amaz készítményi vagy gyártási ág elhagyatása, s egy másik nyereségesb ágnak gyors behozatala által, — talán még segíteni lehetne, s jövőre nézve nagy veszély háritathatnék el. — Az utóbbi esetben pedig a kívánt orvoslát csak a szegényadó által, mint ez Angolhonban divatozik, vagy azáltal eszközöltethetik, ha a népesség fölöslegének kifolyás nyittatik.

Ha tulajdon országunkban még kevéssé-népes részek vagynak, az ide irányzandó kifolyás két felé fog jótékonynan hatni; de ha az ország minden részei már elégségesen népesek, akkor a túlnépesedés kifolyása az ország határain túl intézendő lészen.

Ha azon Europai országok, mellyek kevéssé-népes részeikbe külföldi gyarmatosokat, a főnérintett szabályhoz képest, még befogadhatnának, a főnebb előadott hasznokat nem tekintve, a túlnépesedett Europai országok népességök fölöslegének befogadásával tovább is mit sem gondolnának: akkor az Europai népesség fölöslegének befogadása iránti lehetőség egyedül csak az Éjszakamerikai egyesült státusokban, s pedig itt még igen hosszú — sok nemzedékekre kiterjedő időkre biztosítva van. Vagynak ezen felül Amerikában még több más státusok is, mellyek az Europai kivándorlókat örömezt befogadják. — 1845-ki december 28-án megjelent Washingtonban a kincstári titoknok tudósítása, mellyben a közföldek eladása iránt többek közt a következő közlemények is foglaltnak:

„A tiszta jövedelem, mely a földek eladásából az utolsó pénzügyi esztendő alatt a közkincstárba befolyt, 2,077,022 dollárból állott, s az 1787-ik esztendőben történt első eladásoktól fogva 1845-september 30-ikáig 118,607,335 dollárt tett. Az eladott földek mennyisége minden esztendőben egyre másra két millió holdnál jóval kevesebb volt; ellenben az eladásokból befolyt tiszta jövedelem 1834-től fogva egész 1837-ig összesen 51,268,617 dollárt tett. E nagy eladások majdnem kizárólag nyereségajtó vállalatokra tétettek; s ezek csak az által előtethetnek meg, ha a földek korlátolt kis mennyiségekben, mint gyarmatokhoz s házhelyekhez illenek, gyarmatosoknak s művelőknek engedtetnek át. — Igen fontos kérdést, jelesül a nyugoti országokra nézve teszen az ár, mellyen a közföldek eladandók? A közföldeknek nincsen ugyanazon hecsök, de mégis ugyanazon változatlan áron tétetnek ki, melly nagy részöknek bücsét felülhaladja. A jelenleg acreként 1 dollárra s 25 szabott legkisebb áron alól eső földek mennyisége 133,307,457 aceret teszen, mellyhez még 109,035,345 acre járul, mellyre nézve az indiai jogczím elenyészett, összesen tehát 242,342,802 acre, mellynek eladása hogy eszközlésbe vétethessék, arra a főnebbi arányhoz képest, egy s egy negyed század idő kívántatik, s kizárva vagynak még pedig innét minden el nem adott Texas- s Oregonhoz tartozó földek, valamint azok is, mellyekre nézve az indiai jogczím még el nem enyészett.

„Ebből világos, hogy nagy — még pedig növekedő bőségben léteznek közföldek, melyekből bizonyos átgondolható idő alatt a mostani áron csak egy csekély rész adathatik el. Ezen földek áruknak leszállítása által, melly a gyarmatosok kedvökért történnék, az országos jövedelmek szaporulnának, és a munkabérek fölebbemeltetnének. A tarifa támogatói szeretnek azon szükségre hivatkozni, mellynél fogva munkánkat az úgy nevezett europai szegénymunka ellen védeni köll; de a tarifa a munkabéreket nem emeli, holott ezen cél a közföldeknek olcsó áron s korlátolt mennyiségben eladatása által elérnének. Az által, hogy a gyári munkások 320 acre földeket 80 dollárért, s lefele 40 aceret 10 dollárért vehetnek, a gyártulajdonosoknak nagy részben lehetlenné válik, hogy a munkabért leszállíthatnák; mert a munkások illy körülmények közt olcsó áron paraszttelkeket vehetnek, s családait a helyett hogy ezek naponként a gyárookban 12 óráig dolgozni kényteleníttetnek, a földművelés által táplálhatják.“

Ezen — kis részekbe felosztott — földökön kívül, mellyekre nézve a ministerium az eddig sem igen drága árnak (mert iszen különben illy nevezetes eladások tán nem igen történhetek vala) illy tetemes leszállítását javaslatba hozza, elnök Polk még egy millió acre földeknek eladását ajánlja, mellyeken bányák léteznek, s mellyek eddig a kormány által letartattak. A hirlapok, mellyek ezt az Europai közönségnek tudtul adják, azt teszik hozzá, hogy ezen bányák a tőkével bíró Europai bányaműveseknek

— ólom réz s vas nyerhetésére igen igen jeles alkalmat szolgálnak.

E helyen kérem az olvasót, hogy a főnebbi Amerikai szavakat teljes figyelmére méltassa. — Íihetően belőlök ugyanazon meggyőződésre jutand, mellyben magam is vagyok. Hogy t. i. az anyagi jólét érdemében olly igen gyakorlati Amerikaiak jelenleg még inkább, mint ez ideig, a leghelyesebb módot követik, melly szerint az Europai országoktól munkás embereket s üzleti tőkét nagy mennyiségben elvonjanak, midőn t. i. az ottani kormány a földmivelő gyarmatosoknak a szükséges földeket, mellyek eddig is a főnebbi oknál fogva drágák alig lehettek, leszállított áron eladni, a bányaművéseknek pedig és a bányászati vállalkozóknak az eddig fõntartott bányákat is hasonlóan olcsó áron átengedni késztil.

Ha az Europai álladalmok azon része, mellynek tartományai még igen kevéssé-népesek, a minden hasznos keresetforrás üzésére elégséges népességnek böcsét szint-olly éles belátással elisimerné, mint azt — úgy látszik — az egyesült Éjszakamerikai státusok kormánya elismerte (noha ez a nemzet képviselőinek tett javaslataiban a dolgot nem olly világosan terjeszti elő, hogy Európának a javaslatba hozott rendszabályok fontosságát s lehető következményeit mindjárt első tekintetre észre vennie köllene) úgy a már túlnépesedett országok lakosainak azon része, melly új honra szorúl, még szorgos keresés tárgyává lehet, és a legszebb ajánlatokra tarthat számot.

Ha ellenben — mitől a jó Isten őrizzen! — Europa kevéssé-népes országai ezen belátásra még sokáig nem jutandnak, akkor az Amerikai státusok erejük s negédljük — még mielőtt az ember gondolná — az Europai státusoknak igen káros lehetend. Az Éjszakamerikainak vagynak ugyan sok becsülni való tulajdonai; de úgy látszik, hogy azon óriási-előhaladások, miket hazája aránylag rövid idő alatt tett, oka annak, hogy ő a más státusokkal érintkezésében az illő tekintetet egy kissé félre teszi.

Mint hogy minden véleményt, melly benső meggyőződésből ered, becsülni tudok, tehát ki Éjszakamerikára nézve a főnérintett aggodalmat talán nem oszthatná, azt csak arra kérem, hogy Éjszakamerikának a belföldi Indiai nemzetségek, s a Mexikoi-TEXÁSNAK HOZZÁKAPCSOLÁSA TÁRGYÁBAN ELKÖVETETT BÁNÁSMÓDJÁRA EMLÉKEZZÉK. —

Nem gondolom, hogy csalatkoznám midőn fölteszem, hogy olvasóim egy része azon meggyőződéstől van ugyan áthatva, melly szerint a népesség szám szerinti arányának rendezése, az ország közjólétének olly lényeges emeltyűje, hogy az avval összekötött költséget s fáradozást kimélnünk egyáltalában nem szabad; ellenben hogy egy másik része olvasóimnak, jelestül azoknak egy része, kiknek ha a dolgok előadásaim szerint végbe vitetnének, — hivatalos foglalatosságaik szaporodása mellett még nagyobb felelőség is jutna, az általam A. s B. alatt javaslatba hozott rendszabályok végrehajtásától megrettenne s aggodásában könnyen azt találná, hogy az ezen rendszabályokból

a közkincstárra, vagy a magános birtokosokra háramló költségek is, szerfölöttiek volnának.

De a költségek igazolására szolgáljon az, hogy a kevéssé-népes országnak gyarmatosítása — mint már emlitém — rendszerint egy igen haszonhajtó vállalat; még pedig olly annyira, hogy a hol már arra való kincstári jószágok nincsenek, a magános birtokosokat pedig reá birni nem lehetne, ott a gyarmatosítandó földnek lassankénti megszerzésétől magának a kormánynak sem köllene visszarettenni. Vagynak a Temesi Bánságban s Bács vármegyében sok ollyan jószágok, mellyek már régóta szintannyi, sőt nagyobb évijövedelmeket is hoznak, mint a gyarmatosítás előtti vételár, és a Mária Theresia s II. József alatt történt gyarmatosítás költségei összesen véve tesznek. A Bácsi Ferencz-csatorna hosszában vagynak községek, mellyek akkor, Némethon távol vidékeiből származó szegény gyarmatosok által népesítették, jelenleg pedig már a vagyonság azon fokán állanak, hogy az ember nem egy parasztházban a leányok növelésükre a városból meghívott jól fizetett növelőnéket talál. Illy vagyonos jobbágyok eszközlik aztán, hogy a földbirtokos és az ország vagyonsága is tetemesen gyarapodik. Debreczen körül még nagy darab népetlen földek léteznek, mellyek gyarmatosítva nincsenek. Itten az ember (noha Debreczen 40,000 lakosokat számlál, s az országnak ottan is nagy részben igen termékeny lapályához tartozik) bérbe adott földjétől holdonként nagy nehezen csak egyharmadát kaphatja meg annak, mit a Temesi Bánságban könnyű szerrel kap.

A' Ferencz-csatorna közelébeni német községeknél, az egy holdtól járó haszonbér, a Debreczen vidékbeli haszonbért ötször hatszor is felülhaladja már.

Mi pedig a hivatalos foglalatosságok szaporodását illeti, e részben az érdeklettek emlékezzenek meg arról, hogy a férfi cselekvési tehetsége igen nagy, mihint őt igaz hazaszeretet s fejedelem iránti hűség lelkesíti.

Ellenben azon országokat, mellyeknek népességök — ha az általam említett mérték alkalmaztatik — már igen nagyoknak lenni találhatik, a népgazdaszat humanitási rendszeréhez képest arra kívánom kérni, hogy ne kimélnék azon költséget s fáradságot, melly arra megkivántatik, hogy a túlnépességnek a szükséges kifolyás könnyíttessék. Kit a szomorú sors arra kárhoztat, hogy szeretett hazájából azért, mivel népessége már nagyobb mintsem köllene, kiköltözni kényteleníttetik, hogy t. i. mint önmagának, mint a hon maradóknak az élelem-keresetértre tért s alkalmat szerezzen, az ilyen honfi kettős tekintetre méltó, önmagára t. i. s a hon maradtakra nézve, kikre amannak kiköltözéséből a legkéjelmesebben biztos haszon háramlik.

A kivándorlók, midőn a világba kiköltöznek, hogy maguknak új hazát keressenek, hányszor zsákmányoltattak ám már ki egész csoportokban, s hogy rontattak meg végképen szivtelen spekulánsok által! de magokra hagyatva, még más veszélynek is kitétetve vagynak. Így például a New-Yorki német gyorsposta heti lapja jelenti, hogy az 1845-ik esztendő első kilencz hónapjaiban New-

Yorkra (egyedül csak New-Yorkra) Európából 70,000 kivándorlók, vagyis 20 % el többen érkeztek legyen ugyan, mint az 1844-ik esztendő hasonló időszakában; hogy mindazáltal ezen jövevények nagyobb része, kivált a németek New-Yorkban vagy más városokban addig szoktak mulatni, míg kész pénzükből egészen vagy nagyobb részben kifogyván, őket aztán a bizonyos nyomoruság mint elkerülhetlen sorsuk éri. Már föntebb bebizonyítottam, hogy azon kivándorlók, kik hazájokat a túlnépesedés miatt oda hagyni kénytelenítettnek, a kevésbé-népes országoknak nevezetes hasznot hajthatnak. — De még azon országnak is, mellyet oda hagynak, tesznek némileg jótéteményt. Nem köllene-e ebből helyesen azt következtetni? hogy azon kormányok közt, mellyeknek gyarmatosokra szükségök van, — meg azon kormányok közt, mellyek túlnépeségöknek kifolyást keresnek, e tárgy, a kölcsönös értekeződés fontos tárgya legyen: s pedig olly czélből, hogy az átköltözés akképen történjék, melly szerint a gyarmatosok úgy physikai jólétökben mint vagyonukban lehetőleg kiméltessenek. Nem volna-e méltányos? hogy illyen két kormány ezen humánus cél után törekvésben egymással kezet fogna, s egynémelly költségekre nézve is egymást fele uton megelőzni ügyekezne. Hiszen mi e tekintetben történik mind a kettőnek javára, és a humanitás érdekében történik!

Hogy a föltételek, mellyek alatt gyarmatosok befogadtatnak; hogy azon organumok, mellyek által egy részről a gyarmatosítás ügye intéztetik, más részről pedig

az arra való felügyelés gyakoroltatik; hogy minden vidékbeli népesség szaporodása a mindenütt létező kereset-források szükségéhez képest akár a tulajdon honfiak czélszerű felosztása, akár idegen gyarmatosok befogadása által lehetőleg siettessék, a kifolyás pedig mely túlnépességre nézve kívánatos, haladéktalanul s humánus módon történjék; — hogy mind ezeknek, mindegyik országban intézeteinek különbözőségehez képest, különbözőleg köll végrehajthatniok, — ez önként érthető. Tehát csak azt köll még megemlítenem, hogy minden jól elrendezett ország kormánya, az országnak minden helységeiből, s akármi néven nevezendő olyan részeiből hol emberek laknak, a születeknek, megholtaknak, s egyáltalában a népesség állapotjának évenkénti kimutatását magának fölterjesztetni el ne mulassza. Továbbá, sehol is azon organumok ne hiányozzanak, mellyek által a kormány folyvást annak tudomásában lehet, ha valjon mindegyik helynek, minden jutalmas kereset-forrása már valósággal, még pedig az időnek, a főnérintett elvek szerinti kimelésével, használhatnak-e? s valjon a lakosoknak szorgalom s mérsékelt-ség mellett, van-e biztosítva az ember mind a négy, vagy legalább a három első főkívánatainak teljesedése?

De a kormányok arról is fognak gondoskodni tudni, hogy a főnemlített helybeli organumok annak időszerinti megvizsgálása által, valjon a bejelentett adatok igazok s kimerítő-k-e? felügyelés alatt legyenek; továbbá hogy ezen, a nép anyagi jólétére nézve olly igen fontos A s B alatti rendszabályok középponti vezérletére, vagy egy új hivatal

fölálltassék, vagy a fenálló középponti hivatal egyik osztálya kizárólag ezen rendszabályok vezérlétére rendeltessék, mi által elkerülve lenne, nehogy a hivatalnokok, foglalatosságaiknak többi ágait netalán főtárgynak, ezen részét pedig mintegy csak mellékes tárgynak tekintsék. A kormányok pedig mindkét esetben az egyének elválasztásakor, kiváltképen olly férfiakat vegyenek tekintetbe kikeről tudva van, hogy nem csak a rendes, és mindegyik tisztviselőben megkívántató tulajdonokkal birnak, hanem hogy egyszersemind alkalmok is volt, s azt kellőképen használták is, melly szerint egy részről a nép életével s szükségeivel, más részről az időnek s humanitásnak fölötébb nagy böcsével megismerkedhetek.

Ki a nép javáért gyakorlati rendszabályok által munkás lenni akar, annak a népet gyakorlatilag ismerni, s minthogy az idő a nép legnagyobb kincsét, a népgazdaszatnak a humanitási-rendszer szerinti vezérlete pedig, a nép legsürgősb szükségét teszi, mind a kettőnek nagy böcséről áthatva lennie köll.

Rendszabály C.

Sokat irtak már a fölött, valjon a nép nyomoruságának, mellyet rossz termések okozhatnak, enyhítésére czélszerű avvagy céliránytalan legyen-e, hogy vagy maga a kormány tartson gabona-eleséget, — szük időbe fogyasztandót; vagy pedig a községek által tartassanak e végre magtárok?

Magános véleményem e részben az, hogy ilyenemű rendszabályok olly szigetországban mint Nagy-Britannia s Irland nélkülözhetők ugyan; ellenben nélkülözhetlenek olly országokban, mellyek vagy a tengertől távol esnek, vagy olly nagy kiterjedésű száraz földet foglalnak magokban, hogy ennek egy része a gabonát onnét még akkor is csak aránytalan nagy szállítási költséggel kaphatja meg, habár azon ország tengerrévekkal el van látva.

Angolhon, Irland s minden nem igen nagy kiterjedésű szárazföldről álló szigetországok bízhatnak benne, hogy, ha az ismeretes világ bármelley részében tengeri kivitelre való gabona van, azt aránylag jutányos áron bizonyosan megkaphatják, minthogy tengeren a szállítás sokkal kevésbé költséges, és gyorsabb is, mint a közönséges útakon.

A vaspályák ellenben a szállításköltségeknél fogva már tetemesben megdrágítják a gabonát. Így tehát ha a gabonának meszsze földről szállítása kérdésben forog, ezen szállítási módban csak keveset lehet bízni, legalább olly esztendőkbén, mellyekben nem csak az ország egyes vidékeiben rossz volt a termés, (melly esetben a szállításköltségek, egyik vidék kezét nyujtván a másiknak, még jutányosak lehetnek), hanem midőn a rossz termés az egész országra s talán még a szomszéd tartományokra is kiterjed.

Sok ember egész a legújabb időkig azt hitte, hogy mióta a burgonya olly közönségesen termesztetik, már többé az éhségtől tartani nem lehet. De az 1845-ki ter-

més nem rántott-e ki sok embert ezen tévelygő véleményből? valamint Thiers ministeriuma egynémellyeket, kik a háború lehető veszélyét már többé elhinni nem akarták, ebbeli tévelygésökből kirázhatott.

Viktoria királynő 1846-iki január 22-én tartott trónbeszédjében többek közt ezeket mondá: „Mély sajnálattal tapasztalám az utóbbi időben Irlandban elkövetett igen gyakori szándékos gyilkolásokat. Titeket illet megvizsgálni, ha valjon található-e valamely renszabály ott az életet kellőben védeni, s törvény alá állítani ezen borzasztó bűn elkövetőit. Fájdalom, hogy a burgonya hibás termése az egyesült királyság több részeiben hiányt okoz oly élelmi szerbe, melly alattvalóim nagy részének főeledele. A betegség melly ezen növényt elfogta, nagy mértékben dúlt Irlandban.“ stb.

Poroszország Pomerania tartományából a hirlapok a következőket jelentették: „Nyomorúság s ínség! Minden hírek mellyek Al-Pomeraniából s Kassusából jönnek, irtoztató tartalmúak. Az irlandi s az ottani nyomorúság közt, a keleti tenger alkúházi újságlapjaiban már régebben tett összehasonlítás kedvezőbb az elsőre mint az utólsóra nézve. A napszamosok közt az ínség a legmagasb fokra hágott. Már a nyáron napirenden volt félmeztelen családokat láthatni, és só nélkül főzött káposztát ettek.“

Egy másik hirlap azt mondja: „Keleti Poroszország Lyck kerületében a halandóság még folyvást növekedik, s mind inkább inkább azon fokhoz közeledik, mellyet a dögvész idejekor (1708 és 1709 esztendőben) elért.

Akkor a halandóság száztól tizenkettő volt, most már száztól nyolczon felül van. Ugy látszik, mintha a maszurai nemzet végéhez sietne, s mintha azt a szegénység, a nyomorúság és a halál most ismét azon vidékekben is üldözőben venni akarná, hová a dögvész pusztításai következtében hajdan beköltözött. Ottan most a munka és a pénz ritka. Ellenben, nyavalyák, a hideg s rettenetes drágaság uralkodik ott.“

Tudva van, hogy Belgiomban a királyi udvar 1845-ki ősszel elhatározta magát, hogy az 1846-ki termésig burgonyát fogyasztani nem fog, nehogy a Brüsszelben annyira megdrágúlt burgonyák az udvar szüksége által még inkább drágíttassanak, s hogy ekképen jó példát adjon.

Már ezen adatok is elégségesek lehetnek annak bebizonyítására, hogy a burgonya is rosszul teremhet, s hogy bármint is kiterjedve legyen a burgonyák termesztése, mégis az élelmiszerek hiányától egy ország sem tarthatja magát biztosítottnak. Angolhontól, Poroszországtól s Belgiomtól előhozott eme példák, mellyek, mind az 1845-ki esztendőbe valók, annál nagyobb figyelmet érdemelnek, mivel ezen országok vagy egészen, vagy meglehetősen közel esnek a tengerhez. De azért is figyelemre méltók ama példák, mert az 1845-ki rossz termést, az 1816-iki termésnek rosszasága még jóval felülhaladta. Ámde olly nedves évfolyamat mint az 1816-ki volt, még ezután is következhetik. Mint lenne már aztán

ekkor dolguk azon országoknak, mellyek a tengertől távol fekszenek?

Napoleon 1810-ben tanácsnokjaihoz ezen nevezetes szavakat intézé: „Komoly tárgy forog kérdésben. Önök tudják, hogy Franciaország, de kivált Páris város nyugalmára nézve, milly kimondhatlanul fontos dolog, hogy a kenyér biztosítva legyen. Tíz lázadásokat láttam, mellyek ki nem ütöttek volna, ha a népnek enni valója lett volna stb.“ Midőn Montalivet más nap jelentést teve, hogy a kenyér drága lészen ugyan, de azért mégis hiányozni nem fog, a császár e miatt igen felboszontatott; Ő azt akará, hogy a népnek nemcsak elégséges, de olcsó kenyere is legyen.

Hogy e részben tökéletes biztosságot sem közöltségen szerzett gabona-eleség által, sem másképen elérni nem lehet, az kétséget sem szenved.

Hogy mindazáltal a gabona-eleségek vagy a kormány vagy a községek magtáraiban (mellyeknél az első beszerzésre — mint önként értetődik — termékeny esztendő köll elvárni) ezen — természetesen más eszközök mind jó földmivelés stb. által is előmozdítandó — biztossághoz (kivált olly országokban, mellyek a tengertől távol esnek) legközelébb járnak; az szinte világos.

A gyakorlati jótékony hatását ezen szabálynak még annak ellenei sem tagadják, hanem csak azon ellenvetést teszik, hogy olly esztendők, mellyekben az illyes gabona-eleségek hasznosak lehetnek, csak ritkán szoktak előfordulni, ellenben az azzal járó költségek esztendőnként

megújlnak. Vagy röviden, hogy ezen szabály igen is költséges.

Ámde a hadseregek is minden polgárosított országokban még sokkal költségesebbek; s ezek mégis nem csak háborús esztendőkből, melyek most szinte ritkák, hanem békeidejében is tartatnak.

Talán azon ellenvetést tehetne itten valaki 1) hogy a hadseregek nélkülözhetlenek, ha csak az országot minden külföldi ellenségnek kitenni nem akarjuk;

2) hogy a hadseregeknek békeidejében is megvan a magok haszna, minthogy a bátorság s jó rend az ország belsejében a fegyveres hatalom által föntartatik.

De ezen ellenvetések ellenében bátor volnék e kérdéseket tenni: 1) ha valjon az éhség is nem igen veszélyes ellenség-e? S valjon nem a legszentebb kötelességek s érdekek parancsolják-e, hogy a nép az éhségtől lehetőleg megőriztessék? 2) valjon a gabonának termékeny esztendőkből közköltségen tett összeszerzése, magában nem igen hasznos-e már azáltal is, hogy egy részről azt eszközli, melly szerint a nép ilyen esztendőkből is, mérsékeltségre s takarékosagra szoktassék; más részről pedig a legszükségesebb élelmiszereket az igen nagy értéklentéstől megóvjá, és így a gabonát természetű parasztnak módot nyújt, hogy magának ruházatbeli s egyéb illyféle szükségeit megszerezhesse. Mellynek viszont a gyárookra van jótékony hatása, mert általa számos gyármunkások s mesteremberek őriztetnek meg a szűkségtől.

Tudva van, hogy olly országokban, mellyek egészen vagy részenkint a tengertől távol esnek, a gabonának ára termékeny esztendőkbén igen olcsó szokott lenni, mert illy országokban a gabonának kivitele vagy épen nem, vagy csak az ország egy részében lehetséges. Magyarországnak Debreczen körüli vidékeiben, — Galitziában Tarnopol körül, de nem különben sok más vidékeken is nem ritkán történik, hogy a gabona ára egyik esztendőről a másikra megkettőztetik, sőt még magasabban is fölmén.

A főélelmiszer árának illy változékonysága a mestersegre s az iparra is károsan hat vissza; de legártalmasabbá az által lesz, hogy a nép ha igen olcsók az idők, részint az élvezetben mérséktelenséghez, részint a gabona termesztésében s vele való bánásban rossz gazdálkodóshoz akképen szokik, hogy szűk esztendőkbén a fogyasztás ez által még inkább növekedik.

Midőn az 1845-ki aratás után a gabonaár tetemesen fölment, milly közönséges volt akkor a lárma az Europai szárazföld sok országában, hogy a gabonakereskedők uzsoráskodnak; hogy a nép legfontosabb érdekei a gabona-uzsorások martalékjává lesznek stb. Illy vélemények által a becsületes ember a gabonakereskedéstől annyira elrettentetik miszerint gabona-üzletekkel végre csak a kereskedők sőpredéke fog vállalkozni, és a gabona-kereskedés nagyban többé szinte lehetlenné válik. Azért gabonadús esztendőkbén nincs aztán senki, kinek a termesztők a' fölösleget eladhatnák. Illy esztendőkbén

kivált a kisbirtokú mezei gazdák nagy tömegének, van aránytalanul fölös gabonája, de senki sem veszi meg, s gabonájának minden nagy bősége mellett is nincsen a kisbirtokúaknak módjukban, hogy a ház, a család egyéb szükségeit fűdözhetnék; vagy csak csekély részben tehetnek ők ezekre szert.

Ha a gabonakereskedés inkább tartatnék böcsbe, akkor az első rangú kereskedők is, tőkésiket szintűgy oda fordítanák, a mint a gyapjura, selyemre s egyéb mezei gazdasági termékekre nézve teszik; s valamint gyapjút, selymét, repeczjét, a gubacsot stb. úgy gabonája fölöslegét is oda hordathatná a természető a nagykereskedők raktáraiba.

A kisbirtokú mezei-gazda ezáltal a kenyér éledeletében mérsékeltséghez, a gabona termesztésében s használásában takarékosághoz szoknék. Azon felül, ha gabonájából veendő állandó jövedelemre biztosan tarthat számot, ezáltal ő benne a kedv is ébresztetnék, hogy magát s hozzátartozóit a fensőbb műveltség élvezeteiben is részesekké tegye. S azért olly országokban, hol még a mezei-gazda, gabonájának állandó keletjére számot nem tarthat, véleményem szerint a kormányok nagy érdekekben fekszik a gabonakereskedést átaljában nagyobb böcsbe hozni.

De közvéleménynek illy átváltoztatására, — százados előítéletek illy elosztására, — rendszerint hosszas idő kivántatik. Azon felül tekintetbe köll venni, hogy még ollyan országokban is, hol a gabonakereskedés már a böcsben álló keresetekhez tartozik, a nép mihelyt a kenyér

ára drágul, tüstént fölragadja azon véleményt, mintha a kormány a nép érdekeit védeni nem akarná, vagy védeni nem tudná. Ily időkben a nép a kormány minden tetteit éles tekintettel, gyanakodó indulattal veszi szemügyre. E mellett hová kerülhet még a dolog, ha a drágaság s nyomorúság növekedik, azt valamint Napoleon 1810-ben úgy Sir Róbert Peel 1845-ben átlátták s kijelentették.

Már főnebb láttuk, hogy az olcsó kenyér Napoleon szemeiben milly fontos dolog volt legyen, Napoleon a háború embere, tevé ezt 1810-ben, midőn nemcsak Franciaország, hanem azt mondhatnók az egész Europai szárazföld őt részint szerette, részint félte mint előtte még soha senkit.

Fölöttébb agynak köll azon fontosságnak lenni, melyet Sir Róbert Peel, a leginkább Irlandban dúló burgonyabetegségből nyert tanulságnál fogva, az olcsó kenyérnek tulajdonít. Ő, ki mindeddig a mezzei-gazdasági érdekekért Angolhonban fenálló védvámok buzgó pártolója volt, most előbbeni véleményével nyilvános ellenzésbe teszi magát. Saját pártjának — az olly hatalmas Tory-pártnak minden csúfja s minden szidalmi vissza nem rettentik őt. Az angol ministerelnök hivatalát leteszi, hogy a Whigek tegyék részessé a népet olcsó kenyérben. Miután azonban Lord John Russel egy Whig-Ministerium alakítását sikeretlenül megkísértette, a legférflasabb eltökéltséggel elszánja magát, hogy Angolhon sorsának vezérlését ismét follaalja; s már imitt amott bosszús gyölöl-

ségnek s gúnynak jelét adó tulajdon pártjának ime, bátran lép elébe.

Már pedig Sir Róbert Peel a béke embere, a Franciaország s Angolhon közti „entente cordiale“ embere. Ő, oly annyira békeszerető férfi, hogy az Éjszakamerikai Elnöknek Oregon fölötti morgadalmas izenetét újabb békeséges javaslatokkal viszonzozza.

Nem könnyen lehetnek különbözőbb karakterek, mint a mellyek Napoleont s Peelt jellemzik. De kétségkívül mindkettőnek az esze fénylő csillagzat! Ha már illy különböző karakterű s illy remek elmetelenségű férfiak, a nemzetek sorsaik vezérletében folytatott hosszú gyakorlat után, különböző időkben s különböző viszonyok közt, valamely elvre nézve ugyanazon meggyőződésre jutnak, ez — úgy vélem — oly tekintélynek vétethetik, hogy nekem senki vétkül tulajdonítani nem fogja, ha azon kívánságot nyilvánítom, hogy bár csak Napoleon s Peell amaz elvét minden polgárosított ország kormánya teljes figyelmére méltatná!

Szabad legyen itten még csak azt megjegyeznem, hogy úgy Franciaországnak mint Angolhonnak, a tenger szémszédságánál s hajózható folyamaik s csatornáik nagy számánál fogva, a világ távol részeiből is lehet oly olesó gabona-szállitmánya, hogy mindkét országban a drágaság eltávoztására már az is elég, ha a küllországi gabonának bevitele vámmentesen, vagy csak csekély vámfizetés mellett megengedtetik.

Hogy mindazáltal ez oly országokban, a hol a szállítási eszközök kevesbé olesók, a czélnek meg nem

felelhet, hanem, ha a népnek Napoleon s Peel kívánatuk szerint olcsó kenyeret biztosítani akarunk, hogy ekkor a gabona közkölségéni összeszerzése is eszközlésbe veendő legyen, ez — úgy hiszem — önként érthető.

Már valjon a gabonának közkölségéni összeszerzését csak egyedül a kormány vállalja-e magára? avagy az eziránti gondoskodást és költségeket a községekre rója-e? vagy pedig e részben vegyes arány foglaljon-e helyet? ezt az illető országokban fenforgó különböző viszonyokhoz s intézésekhez köllend alkalmaztatni, mellyeknek tekintetbe vételével könnyű lesz mindegyik országban a czélszerű eszközöket föltalálni.

Ezen értekezés csak annyi helyt enged, hogy a költségekre nézve azon általános megjegyzést tegyem, melly szerint azok valóságban korántsem leendnek olly nagyok, mint sok embernek első tekintetre látszhatnék, föltéve, — hogy a gabona összeszerzése olcsó esztendőekben történik. Ha a gabonaár már magasra fölment, akkor az nagyobb mennyiségű vételek által az országban csak még inkább növekednék. Ellenben ha olcsó esztendőekben s csak hamar az aratás után történik a beszerzés, akkor a vételáron kívül még a tartási költségek is, ha nem egészen, de legalább nagyobb részben azáltal kerülhetnének vissza, hogy a meglevő eleségnek eladása, ha ez szinte valamivel drágább áron történnék is mint a mellyen a beszerzés eszközöltetett, drága esztendőekben a népre nézve még így is nagy jótétemény lenne. Időközben pedig, a tartási költségeknek némi részben megtérítése, azáltal is

eszközölthetne, ha a meglevő eleségnek egy része közvetlen az aratás előtti időben eladatnék, a pótlék-mennyiség pedig, csakhamar az aratás után ismét beszerezetnék. A gabonaár t. i. közvetlen az aratás előtti időben rendszerint magasabb szokott lenni, mint az aratás után legközelebb következőben. Ez által egyszersmind az élet romlásának is, esztendőnként bizonyos mennyiségben való megújulás által, elejét lehetne venni. Olly vidéken, hol a liszt szárazon készíttetik, s éveken át száraz helyen megtartathatik, ott a gabona helyett lisztben beszerezendő mennyiségek csak csekély tartási költségeket okozandnak. S önként értetődik, hogy a szándék nem oda mehet, melly szerint nagy mennyiségek szereztessenek be.

Ha minden községben vagy minden kerületben, csak három hónapra megkívántató mennyiségben, szereztetnék be az élet, már ez is nagy jótéteményül szolgálna az országnak. Már csak ezáltal is a gabonakereskedők közt, olly versenyzés idéztetnék elő, hogy tán nem mernék ők az árt igen nagyon fölverni, minthogy egy évnek aratásifogyatkozása egyébbkor bőtermő országokban, három hónapra való mennyiségnél többet ritkán tesz. De ha többet is tenne, az ebbeli különbség a magánosoknál meglevő eleség által kiegyenlítettetvén, a kormány még ekkor is, az év elforgása alatt a közkölségeit már előbb összeszerzett gabona által, hathatna az ár mérséklésére.

Ezek szerint köz elesége olly városnak, melly egy százezer lakosokat számlál, körülbelől 125,000 mázsa lisztben vagy az ehhez megkívántató gabonában állana.

Illyen mennyiségnek beszerzése, olcsó esztendőekben, a községet még akkor is, ha kizárólag az ő költségein történék a beszerzés, igen nagyon alig terhelhetné, kivált minthogy itten nem különös finomságu lisztről, hanem csak ollynemű lisztről vagy gabonáról vagyon szó, millyent az alsó osztálybeliek rendes kenyerökhöz szoktak használni.

A közjó eszközésére milly könnyen beszerezethetők s megtarthatók legyenek falusi községekben illyen köz eleégek, ezt az úgynevezett adói magtárok, minők Morva- és Csehországban, s az ausztriai birodalom némelly más tartományaiban is léteznek, bizonyítják. A népe anyagi jóléteért buzgó nagyérdemü Bajor király I. Lajos, már hányszor óvta meg jó sikerrel az alsó néposztálybelieket a nagy drágaságtól! És e részbeni intézkedéseinel a köz eleségek mindig a főszerepet játszották. A király ezen feltl az utóbbi időkben a drágaság ellen még más czélszerű rendeleteket is bocsátott ki, mellyek a fenálló viszonyok lényeges megháborittatásuk nélkül, lehető kivihetőségök által is jeleskednek, s azért szinte minden kormány részéről különös figyelmet érdemelnek.

R e n d s z a b á l y D.

Minden országban nagyobb része azoknak, bármelly rendhez tartozzanak is, kik több pénzzel bírnak mint a mennyire folyó kiadásaikra szükségök van, s kik fölös pénzükből jövedelmet húzni kívánnak, leginkább

biztosító módnak a jövedelmező jószágok megszerzését tekinti. Így tehát minden országban, de a legszembetűnőbben Angolhonban — látjuk, hogy mennél nagyobb számmal vagynak az egyes személyek által üzött nagyszerű vállalatok; és a gyárosoknak, kereskedőknek s egyáltalában a nyereség-hajtó vállalkozóknak mennél inkább sikerül nagy pénzbeli gazdagságok birtokába jutni — hogy annál inkább az országban levő jószágok birtoka is, ilyen egyes személyeknél központosittatik. S természetesen a kisebb jószágú birtokosok száma hasonló arányban fogy ám aztán.

A kisebb jószágú birtokos sem ismeri ugyan félre a jószágirtoknak fontosságát. Ő is nem könnyen szánja magát el ősei lakjoknak, vagy annak eladására mit maga véres veritékével szerzett. Szeretettel ragaszkodik ő is azon helyhez, hol gyermekei a napvilágot látták, hol neki oly sok tárgy, már a szokás hatalmánál fogva is, bősössé vált.

De a pénzdús ember megkínálja őt oly summával, melly a jószág mostani értékét jóval felülhaladja, s ime a kis jószágú birtokos végre csak elhatározza magát az eladásra, ha mindjárt szive fájdalmaival s talán egyedül csak oly czélből is, hogy gyermekeinek több jövedelmet szerezzen. Egy másik része a kisjószágú birtokosoknak a körülményeknél fogva oly pénzbeli zavarodásba jut, hogy e miatt kénytelen jószágait eladásra bocsátani. Ámde ki ajánlhat érettek többet a fönemlített pénzdús embereknél?

Ha ilyen országban még a földek szétदारabolta-
tása is föltétlenül megengedtetik, akkor a földbirtoknak a
gazdagok kezeikben központosítása csak annál gyorsabban
megyen végre, minthogy az ember természetében fekszik,
hogy jószága egy részének eladására könnyebben hatá-
rozza el magát, mint az egész birtok eladására; s mivel
olly könnyen azzal is elámitja magát az ember, hogy a
szétdarabolt birtok egy része, ha ez még olly csekély is,
nagyobb szorgalom mellett mégis minden szükségre ele-
gendő leend.

Már most mit tegyen a kisjóságú birtokos a pénz-
zel, melyet a fönnbbi módon kapott, hogy úgy önma-
gának mint gyermekeinek is szép haszon legyen belőle?
Előtte vagynak olly számos példák, hogy gyári-kereske-
delmi- s egyébféle vállalatok által, ez vagy amaz nagy
gazdagságot szerzett. Illyen példák rá veszik őt, hogy ő
is szerencséjét ezen az úton megkisértse. De részint csak
igen keveset ért a dologhoz, részint pedig elnyomják őt
előbb utóbb azon túlnyomosságú kedvező konjunkturák,
mellyek minden illynemű vállalatoknál, a nagy tőkék bir-
tokosát a kevésbé pénzes vállalkozó fölött tetemesen elő-
segítik, s mellyek, ha a konkurrentia növekedik, a
kisebb vállalkozónak mindig inkább s inkább kárára
vagynak.

Illy módon, s azon veszélyek következtében, mely-
lyeknek a nem ingatlan javakban álló érték rendszerint
kitétetve van, — kik előbb jószágbirtokosok voltak,
naponként nagyobb s nagyobb számmal a proletárius sor-

sára jutnak. Már pedig mennél számosabb ezen osztály, annál inkább növekedik a kommunizmus veszélye is!

A főnebbi előterjesztést jól megfontolva önként következik, hogy igen fontos és sürgetős érdekek, nem csak a kormányt, hanem minden polgárosított nemzetnek még a vagyonosb osztályait is hathatósan intik, miszerint egyesült erővel oda munkálkodjanak: 1) hogy se a kisjóságú birtokosok száma ne fogyjon, sem pedig a földek szerfölötti szétदारabolása meg ne engedessék; 2) hogy hol az egyik vagy másik tekintetben e kellő mértéken már túl mentek volna, ott az elhagyott, de a közjóltre nélkülözhetlen állapot ismét visszaállíttassék.

Jól tudom, hogy olvasóim nagyobb része hajlandó lesz engem több olyan országok példájára utalni, hol régóta mindenkinek szabad, még paraszttelkeket is olly számmal megvenni a mint neki tetszik, s hol kiki földjeit szétदारabolhatja a mint akarja; és hol mind e mellett az anyagi jólét nemcsak hátrább nem ment, de sőt inkább szembetűnőleg fejlődik.

De szabad legyen itten emlékezetbe hoznom azt, hogy a nemzetek s álladalmak életében nem minden, bár mennyire tündöklő kifejlődése az anyagi jólétnek, egyszersmind kívánatos is, hanem hogy csak azon kifejlődést lehet valósággal kívánatosnak s hasznosnak tartani, melly a jövőndő nemzedékek érdekeik veszélyeztetése nélkül történik.

Angolhon, például azon országok közé tartozik, hol még a paraszttelkek eladása s szétदारaboltatása föltét-

lenül megengedetett. Ott is ennek sikere sokáig tündöklő volt. Mi nemzeti gazdagsága összes nagyságát, igen jeles közlekedési eszközeit, s mezei gazdaságának, gyárainak s mesterségeinek összes eredményeit illeti, ezekre nézve Angolhon még most is csodálatra méltó. Ezen jelességeire nézve ez ember valóban azt hiúne, hogy Angolhon népe anyagi tekintetbe széles e világon legszerencsésebb nép; mellyhez azonban mindenek fölött az kívántatik, hogy ha nem is minden egyes egyéneknél — mit úgy látszik elérni alig lehet — de mégis minden néposztálybeli egyének nagyobb számánál ha nem is az ember minden négy főkvánatai, — de legalább a három elsőkJeljesedésbe menjenek.

Már pedig Angolhonban ez nem így van, miről valamint önmagam 1833-ban midőn Angolhonban valék, úgy minden későbbi, a nép állapotjaira figyelmező utazó könnyen meggyőződhetett.

Hogy igazságosak legyünk, nem mellőzhetjük el hallgatással hogy Angolhonban szegényadó fejében a szülkölködők fölsegéllésére évenként tetemes, sok milliókra fölmenő összegek fizetnek.

De ha valamelly országban azoknak száma, kik alamizsnára szorulnak, olly nagy mint Angolhonban, már ez magában annál szomorúabb állapotra mutat, mennél bizonyosabb, hogy egy részről az alamizsnában részesülés a legtöbb embernek, ki még nem szokott-koldús, fölötébb kínos; más részről pedig az illy magas adó által kizsarolt alamizsna adása is sok embernek terhes.

Milly nagy legyen azoknak száma, kik Angolhonban még a földmiveléssel foglalatostkodók sorából is, alamiznára szorúlnak, az a következő adatokból bővebben kiviláglik.

A hivatalos vizsgálatok s iratokbólí kivonatok, melyeket a parlament 1833-tól egész 1840-ig Angolhon (szoros értelemben véve) aztán Wales, Skótország s Irland földmivelésének állapotjáról közzé tétetett, azt mutatják, hogy a földmivelésnél

tulajdonkép úgynevezett Angolhonban 109,814 olly haszonbérloi családokra, mellyek napszamosoknak folyvást munkát adnak, s 73,657 olly haszonbérloi családokra mellyeknél napszamosok csak alkalmilag találunk foglalatosságot, 577,877 napszamosi családok jőnek;

hogy Walesban

15,174 olly haszonbérloi családokra, mellyek napszamosoknak folyvást munkát adnak, s 15,357 olly haszonbérloi családokra mellyeknél napszamosok csak alkalmilag találunk foglalatosságot, 42,664 napszamosi családok esnek;

hogy Skótországban

19,606 olly haszonbérloi családokra, mellyek napszamosoknak folyvást munkát adnak, s 40,873 olly haszonbérloi családokra mellyeknél napszamosok csak alkalmilag találunk foglalatosságot, 66,112 napszamosi családok jőnek.

A mi Irlandot illeti mindenek előtt azt köll megjegyezni, hogy mig Angolhonban, Walesban, és Skótor-

szágban azon rendszer divatoz, melly szerint a földbirto-
kosok földjeiket csak nagyobb, a vidékek különbségéhez
képest több száz holdot is magokban foglaló tagokban
szokták bérbe adni; Irlandban a bérbeadás nagy részben
csak kisebb imitt amott egy egész holdot is alig tevő föld-
darabokban történik. — Továbbá, hogy az elsőbben
megnevezett országokban az van szokásban, hogy sokszor
nem csak egyedül a hasznobérlő nevére, hanem még
egy vagy két fia neveikre is szóló hasznobér-szerződések
hosszabb időre kötnek. Irlandban ellenben ezek rende-
sen csak rövid ideig tartanak, mellynek igen természetes
következése az, hogy amott, ha nem is a földmivelésnél
foglatosságban levő igen számos napszamosok, mégis
legalább a hasznobérlők állapotjuk némű állandóságot
nyer; — de Irlandban a hasznobérlők nagyobb részének
állapota is fölöttébb ingó, s alig jobb a koldusénál.

Hadd szóljanak erről magok az említett parlamenti
iratok:

„Ezen 4,770,000 embernek (t. i. mint a kisebb
mezei hasznobérlők, mint a földmivelésnél foglatosság-
ban levő napszamosok Irlandban) ezen 4,770,000 em-
bernek lakásaik nyomorúlt kunyhókból állanak. A csalá-
dok több tagjaik szalmán, sőt a meztelen földön is együtt
hálnak, néha csak egyetlen egy takaróval ellátva, s initt
amott ez is hibázik.

„Eledelök csupán s egyedül vízben főzött burgonyák-
ból áll, mellyeket minden só s egyéb hozzávaló nélkül
esznek, még pedig táplálásra elégtelen mennyiségben.

Vagynak sokan, kik éhségök eloltására vad fűveket enni kénytelenítettnek.

„Ezen szegények közül többeknek nejeik s gyermekeik koldulni kényszerítettnek; ez nekik sok szégyent s bajt okoz; vidékökből rendszerint idegen vidékben költöznek ki, hol az emberek őket nem ismerik. Egész népeiségeknek nincs egyéb módjuk főtartásukra; és a vagyonosok a dolgok ezen állásáról való bizonyos tudomásuknál fogva, nem tehetnek mást, minthogy alamizsnát oszszanak ki a nélkül, hogy azoknak kik azt igénylik, körülményeiket s híroket csak megtudakozhatnák is, mi által a restség, a ravaszság és sok más vétek segítetik elő.“

Álljunk meg nyájas olvasó! azon parlamenti iratok eme szavainál, s vegyük fontolóra, hogy Irlandban lakó azon jeles férfiak éltenek ezen szavakkal, kik a parlament s az akkori király IV. Vilmos különös bizalmuknál fogva, Irland állapotjainak hűséges fölfedezése s előterjesztése végett meghivattak.

A főnebb felhozott utóbbi szavak azon nyomos tanulságul szolgálhatnak, hogy azon néposztályoknak, kik azon kénytelenségnek vagynak kitéve, hogy alamizsnából köll élniök, rendszerint nem csak anyagi jólétök, hanem benső erkölcsi becsök is oda van; — hogy tehát bármilly nemes legyen is a jótékonytság, s bármennyire becsületére váljék Angolhonnak az, miszerint szegényadó s alamizsna fejében évenként annyi milliókat ajándékoz — hogy mind ez mégis az azon elkövetett hibát jóvá nem teheti,

mellynél fogva törvényhozása s kormánya olly intézeteket hozott életbe, mellyek mig egy részről a fensőbb s közép-rendueket meggazdagíták, más részről az alsóbb néposztálybeliek nagyobb részét azon állapotra juttatták, mellyben őket a főnebbi megczáfolhatlan előterjesztés szerint lenni látjuk.

Tagadhatatlan az, hogy a szabad mozgás theoriája mindenben mi a kereskedelemre vonatkozik, tehát a földek adás-vevésénél is, igen kecsesítő; s hogy azt szép színekkel kifesteni lehet. Igenis, megfoghatom, hogy ezen theoriának kecsé, s Angolhon nemzeti gazdagságának fénye, sok s hatalmas követőket szerzett legyen azon elvnek, melly szerint még a paraszttelkek is, bárkinck kezeibe átmelessenek, s hogy a földek korlátlan szétदारabolatása megengedtesen.

De már eljött ám az idő, hogy a tiszta igazság Angolhonban is színtelen üveggel nézetik olly annyira, hogy sok ollyan rendszabály, mellyet még kevés évvel ezelőtt az emberek mint a nemzeti jólétre nézve igen hasznosnak tekintettek, most már inkább ártalmasnak, mintsem hasznosnak elismertetik, s férfias eltökéltséggel, mint ez Angolhon igaz fiainak sajátságos lenni szokott, elvetetik.

Meglehet hogy csalatkozom, de valószínűnek tartom, hogy most már azon időpont is közelit, mellyben azok kik Angolhon sorsait vezérlik, azon véleményhez jutandnak, melly szerint úgy az ország mint a nemzet jólétével össze nem fér, tovább is megengedni: hogy az egész

földbirtok a felsőbb- s középrendűek tulajdona legyen; hanem hogy az alsó néposztálybelieket is a jószágok tulajdonában közvetlenül, vagy legalább örökös haszonbér által — ha bár ez a legnagyobb országos áldozatokat követelné is — részesíteni, s egyszersmind arról is gondoskodni köll, hogy a földek szétदारabolatása semmi esetre tovább meg ne engedessék mint csak azon határig, mellyen belől a kormány a térnagyságot még elégségesnek ismeri arra, hogy egy paraszt-család belőle élhessen.

Valjon azonban ilyen, véleményem szerint elkerülhetlen reform, fog e nagy rázkodtatás nélkül végbe mehetni? Ez még kétes dolog; úgy szinte az is kétes: valjon Angolhonnak most annyira csodált nemzeti gazdagsága, s egyéb jelességei, egészen vagy nagyobb részben el nem enyészendenek-e, ha majd akkor illy rázkodtatásra kerülne a dolog?

Angolhon nem rég húsz millió font sterling tete- mes összeget ajándékozott rabszolgák kiváltására. Nagy költséggel tart csupán arra szánt számos hajókat, hogy az embertelen rabszolgaárosság a külsőországok közt is elnyomattassék. Angolhon, melly a távolságban illy nemes áldozatokat tesz az emberiség érdekében, — meddig fogja még halaszthatni, hogy saját országában és annyi millió embernek, a rabszolgákéhoz hasonló sorsát gyökeresen orvosolja, az eddigi palliativ s ember benső böcsét megrontó alamisznabeli eszközök helyett! Ez pedig, az ember és a dolgok természeténél fogva, alig történhetik meg máskép, mint a fönérintett módon.

Úgy látszik, mintha Angolhonban az emberek most még önmagok előtt sem mernék ezt elismerni. De kevés évvel ezelőtt szintolly kevésbé merték önmagoknak bevalani azt, hogy a magas gabonavám az alsó néposztályok irányában már tovább fön nem állhat. Sir Róbert Peel azt még akkor majdnem szintolly buzgóan s határozottan védte, mint most annak nem védhetősége, sőt ártalmassága felől is meggyőződve van.

Óvakodjunk tehát Angolhonnak némelly előbbi intézeteit, ha mindjárt látszólag fényes sikerök is volt, épen s egyedül csak ezen oknál fogva, minden bővebb megfontolás nélkül, utánozni. A mi pedig a földek korlátlan eladhatását, és a földbirtok föltétlen szétdarabolhatását illeti, e tekintetben, ha az előbocsátottakra figyelmezzünk, inkább annak szükségét fogjuk átlátni, hogy az angolhoni ezen tárgyokban tett intézeteknek a leghatározottabban szegüljünk ellen.

Az eziránti meggyőződésnek terjesztését talán még az is mozdíthatná elő, ha az embereket azon csalódásból kivennők, melly némellyütt azon irányban észrevehető, mintha Angolhonban a főnebbi módon legalább — a földbirtokot egyik kézről a másikra átruházhatási szabad mozgás eszközöltetett volna, a mibe t. i. az értelmesebbek nagy száma mindenütt nagy fontosságot helyez, s mi mellett saját meggyőződése szerint is nyomos okok harcolnak.

Igen hihető, hogy Angolhonban akkor midőn a paraszttelkek szabad eladhatása és a földbirtok korlátlan

szétlarabolhatása theoriája behozatott, azon reménységre támaszkodtak, hogy a földbirtokok átruházásánál a szabad mozgás eszközöltetni fog. De mi lett a következmény? — Hogy erre bizton megfeleljünk, ismét a fűnt érintett parlamenti irományokból kivonatokat veszszük elő, s azokból meglátandjuk:

1) hogy tizenhat millió lakos közt, mennyit tulajdonkép úgy nevezett Angolhon Walessal és Skótszággal számlál, csak harminczöt ezer földbirtokos van, annyira t. i. központosított minden földbirtok aránylag kevés kezekben;

2) hogy még ezen kevés földbirtokos közt is, a jószágok s földek megvétele s eladása csak ritkán fordul elő, nem csak azért, mivel gazdag emberek birtokukhoz erősen ragaszkodnak, hanem még azon oknál fogva is, mert a hitbizományok s helyettesítések már olly nagy számra növekedtek, hogy például Skótszágbán a helyettesítéssel terhelt jószágok, mellyek 1764-ben Skótszág összes jószágainak csak egy ötöd részét tevék, már 1811-ben minden földek egy harmadrészére becsültettek, 1840-ben pedig már a földek fele részéhez igen közel jártak. Mire nézve ama kivonatokban még a következő is hozatik föl.

„E mellett még meg köll jegyezni, hogy helyettesítéssel terhelt sok földek hitbizományt képeznek, és a helyettesítések lajstromában csak későbbben iktattatnak be, minthogy ezen beiktatással csupán csak azok sietnek, kik hitelezőiktől félnek.“

De minden egyebeknél szembetűnőbbnek látszott nekem ama parlamenti iratokban nyilvánított azon vélemény, melly szerint Nagy-Britániában (tehát a tulajdonkép úgy nevezett Angolhonban, Walesban és Skótországban) a mezzei-gazdaság eredményeit azon körülménynek köll tulajdonítani, hogy a földbirtok kevés de gazdag emberek kezeikben központosittatik, kik a mezzei-gazdaság tökéletesítésére megkívántató előlköltségeket tenni, és e célból áldozatokat is elszenvedni képesek.

Igaz, hogy a mezzei-gazdaság tökéletesítésére többféle előlköltségek kívántatnak; de e végett nem szükséges, hogy az ember gazdag legyen, hanem csak az kívántatik, hogy az országbeli hiteltörvények és a törvénykezési eljárás ne legyen olly bonyolított s költséges, mint Angolhonban. Akkor majd a parasztnak is módjában lesz, hogy a gazdaság czélszerű folytatására megkívántató előlköltségeket megszerezhesse.

Nézzük csak minő karban vagynak a parasztgazdaságok Szászországban; s noha Morva- és Csehországban a parasztgazdaságok tökéletesítését több tekintetnél fogva igen hátráltató robotosság még divatoz, mégis úgy a Morva országai Hannában, mint Csehországnak Saatzi s némelly más kerületeiben, a parasztgazdaságokat hasonlókép már a kifejlődés kitünő fokán lenni látjuk.

De ha meggyőződni akarunk, hogy a parasztgazdaságok (noha még ezek is nem minden úrbéri terhektől, de legalább a robotoktól mentesek) minő eredményűek lehetnek, akkor Felső-Ausztriába köll mennünk, s kény-

telenek leszünk megvallani, hogy arra a mit a mezei gazdaságban az éghajlati viszonyokhoz és a föld alkotó részeihez képest elérni lehet, korántsem szükséges, hogy minden földbirtok — a mint ez Angolhonban van — az Arisztokratzia kezeibe központosíttassék, hanem hogy az egyszerű de helyes népoktatásban részesült paraszt is, milliyent az ember Felső-Ausztriában igazi örömmel mindenütt láthat, erre ugyan alkalmas ám. Ha a többször említett választmány vizsgálódásait nem csak Nagy-Britania s Irlandra szorítván, ebbeli munkálódását egyéb országok jelesül Felső-Ausztria viszonyainak kipuhatolására is kiterjesztette volna, Angolhon azon célhoz bizonyosan sokkal inkább közeledett volna, melly után — az ember és a dolgok természeténél fogva — előbb utóbb törekednie köllend, hogy t. i. az országnak vagyonos parasztrendet, mint a melly az országalkotmány legszilárdabb, s bajos időkben nélkülözhetlen alapját képezi, szerezzen s állandósítson.

Angolhonban az e célra szükséges eszközök megválasztását saját státusférfiakra köll bizni. De csak komolyan s eltökélten kerestessenek azok, minden bizonynyal föl fognak találatni, még pedig mint egyáltalában nem kételkedek — olly eszközök, mellyek alkalmazása által tán a mostani földbirtokosok is, lényegesen mitsem veszítendek.

Mindenesetre itt van helye annak, hogy általánoságban megérintessék, mikép a népgazdaszatnak humanitási rendszeréhez képest, a földbirtokra nézve az ime következő rendszabály látszik kívánatosnak s tanácsosnak.

Hogy t. i. e végett miszerint az országalkotmányoknak szilárd s természetszerinti alapja legyen s hogy a legszámasabb néposztály, még pedig azon néposztály, mellynek a kormány vezérletére s ótalmára leginkább van szüksége, azaz a parasztrend (ha nem is egyéneinek mindegyikében, de legalább nagy számba, melly aztán a parasztrend mintegy állandó magvát képezi) azon karba helyeztessék, avvagy abban megtartassék, mellyben annyi tulajdon földet birjon, a mennyi mérsékeltég s szorgalom mellett, úgy a családfő mint hozzátartozói számára, ha nem is az ember mind a négy főkivánatának, de legalább a három elsőnek teljesítését eszközölhesse. E végett tehát minden polgárosított országban az ottan sajátképen fenforgó körülményekhez képest az összes földek nagy része rendeltetésének, és a velebánásnak is olyannak köllene lenni,

a) hogy azt egyedül csak parasztok (kikhez a bárhol is munkában levő napszámosok, úgy a gyármunkások s mesterembereknek azon része, kik a polgárrendbe még be nem állottak s magokat a mezey gazdaságra száni akarnák, számítandók lennének) birhassák, s egymás közt megvehessék s eladhassák. Azon czélra

b) hogy egy részről a parasztrendből mennél több családok tulajdon földdel birjanak, más részről a térnagyság is elégséges legyen, melly szerint rajta állandó jó gazdaság folytathassék, — meg köllene állapítani a holdak számát mellyből egy parasztgazdaság álljon; és a szétdarabolást semmikép meg nem köllene engedni, sőt

inkább az volna meghatározandó, hogy a parasztgazdaság egész tére, a háztelekkel együtt, mindig egy testbe maradjon, és csak egy tulajdonosnak birtoka legyen. Már valljon örökség esetében, midőn egynél több az örökös, a család legidősb tagjának, vagy annak javára, ki a családból a mezei gazdaságra leginkább alkalmas, bizonyos elsőégi vagy kizáró jog alapíttassék-e meg? vagy pedig olly határozat történjék, melly szerint mindenkor az örökösök magok egyezzenek meg a fölött, hogy közülök ki vegye át a gazdaságot; — ha pedig ez, megszábandó rövid idő alatt, nem sikerülne, az egész gazdaság más parasztok közt is bocsátassék-e a megszereshetési konkurrencziára? — ezek mind olly kérdések, mellyek elhatározásánál mindenütt a fenforgó sajátságos helybeli viszonyokat s intézeteket köll számba venni.

c) Hogy minden parasztgazdaság birtokosa szorgalomra s mérsékeltségre ösztönöztessék, meg köllene engedni, hogy első parasztgazdaságán felül, még annyi parasztgazdaságot vehessen meg másoktól a mennyi gyermeke van. De valóságos parasztgazdaságot háromnál többet nem, hanem a többit olly formán, hogy az egy parasztgazdasághoz megkívántató holdok mennyiségét olly földek tagjából szerezhesse meg, mellyek eddig parasztgazdaságot nem képeztek.

d) Olly parasztok, kik egy vagy több parasztgazdaságot birnak, de olly foglalatosságot vállalnak el, melly őket a gazdaság folytatásában gátolja, a birtokot csak úgy tarthatják meg, ha a gazdaságot a földmívelést való-

sággal üző gyermekeik által folytathatják, különben a birtok olly idegen parasztnak, ki a gazdaságot maga folytatja, lenne eladandó.

e) Minthogy a holdok mennyisége, melly egy parasztgazdasághoz, hogy ez a főnérintett czélnak megfeleljen, kívántatik, a föld minőségétől, s azon vidéki népességnek, mellyről szó van, szorgalmától s mérsékeltségétől legtöbbet függ; tehát ebből nemcsak az következik, hogy a parasztgazdasághoz megkívántató holdmennyiség ugyanazon egy országban különfélekép lehet kiszabva, hanem hogy az eredetiekép kiszabott mennyiség is a miveltség, a szorgalom, s mérsékeltség időszerinti kifejlődéséhez képest olly módon alább szállítandó legyen, hogy az előbbi mértékből elszakadó részt, a tulajdonos, ha a kedve úgy hozza magával még bizonyos éveken át olly czélből megtarthassa, miszerint még ahhoz másoktól annyit megvehessen, mennyi a holdszámra nézve egy új egész parasztgazdasághoz kívántatik; avvagy olly parasztnak eladhassa, kiknek mint fél-, negyed- vagy nyolczad- gazdáknak, sőt némellyütt mint örökös haszonbér-lőknek, s mint zselléreknek is kis földbirtokocskájuk már eddig is volt. Vagy pedig hogy ha bizonyos hosszabb, elég bőven kiszabandó idő alatt, sem az egyik sem a másik, eszközésbe nem vétetnék; akkor, a mi több régi parasztgazdaságból elszakad, abból egy új parasztgazdaság képeztessek, s azon birtokosoknak javukra, mellyeknek régi telkükből az új kerekedett, ez, vagy közmegegyezésöknél fogva közülök az egyiknek gyermekére átruháztassék,

vagy köz árverés útján, akár kis földdarabkákban, a hol t. i. egyes még nem-teljes parasztgazdaságok kiegészítése czéloztatik, akár pedig egy tagba mint egész parasztgazdaság eladassék; ez utóbbi esetben a vételárnak igazságos kiosztása végett, melly az összesített földek netalán különböző böcse szerint lenne irányzandó, egy a helybeli lakosokból alakítandó részrehajlatlan választott bíróságot köllene kirendelni. De magoknak a parasztnak ilyen alábbszállításokat egyoldalulag tenniök szabad ne legyen, hanem az ennek megengedhetősége fölötti elhatározást, az illető hatóságoknak a községek koronkénti megvizsgálása útján, fen köllene tartani; s azon elvben megállapodni: hogy a holdok mennyisége soha azon mértéken alól le ne szálljon, melly egy állandóan jutalmas mezőgazdaság folytatására, s egy parasztcsalád eltartására szükségesnek látszik. Legczélszerűebb tehát az lenne: hogy koronkénti időszakok állapíttatnának meg, mellyek lefolyta után, minden országban, és a körülmények különbözőségéhez képest minden vidéken, szorosán meg köllene vizsgálni, és a szerint aztán elhatározni, ha valjon s mennyire legyen megengedhető az alábbszállítás.

f) Minthogy a paraszt ha robotolnia köll, a rossz munkához annyira hozzá szokik, hogy aztán önmagának sem dolgozik annyit s olly jól mint különben dolgozott volna; tehát ebből az országos jólétre kettős kár háramlik. Minthogy továbbá a tized s egyéb úrbéri szolgáltatokra való kötelezettség a parasztra olly elkedvetlenítőleg hat, hogy a buzgalma is csökken; tehát nem egy ok harczol

a mellett: hogy az úrbéri terhek, a hol még fönállanak megváltása, és a parasztgazdaság ezen kifejlődhetési akadályának elhárítása eszközlésbe vétessék.

g) Részint hogy a parasztrend (az országalkotmány alapja) a földek birtokába nem csak saját javára, hanem minden bizonynyal az országnak és általában az egész nemzetnek hasznára is, a népesség szaporodása arányához képest folyvást részesüljön; részint hogy a felsőbb néposztályok közt a fölbirtokra nézve élénkebb adás vevés eszközöltessék: e végett fölöttébb kívánatos lenne, hogy a közép s felsőbb néposztályok kezeikben létező földbirtok, sem hitbizományok által, sem egyébként a birtokoshoz kötve ne legyen, hanem hogy azt mindenki szabadon megvehesse. Továbbá nehogy hitbizományok nélkül is, a földbirtok kevés kezekben szerfölötti központosítása, mellynek ártalmas voltát Angolhon példájából láttuk — netalán az által történjen, hogy a gyári s kereskedelmi vállalatok naponként emelkedő nagyszerűségénél fogva, az egyes személyek pénzbeli vagyonosságok igen növekedik; erre nézve az alább h) alatt következő rendszabályon kívül még az is kívánatos, hogy valamint a parasztrend tekintetében c) alatt megérintetett, úgy minden ország sajátos viszonyainak különbözéséhez képest, a közép s felsőbb néposztályokra nézve is valami legmagasb holdok száma állapíttatnék meg, mellyen felül a földbirtoknak egyesek kezeikben összehalmozása meg ne engedessék.

Még pedig ezen rendszabály nem csak a mező gazdaságra szánt földekre hanem háztelkekre s városbeli há-

zakra is lenne alkalmazandó, mert ha az illető birtokra nézve egyesek által némü egyedárúság gyakoroltatik, ezáltal a házbérek nemcsak a lakosokra nézve nyomasztóan, de még a közrendre és jólétre is káros hatással fölcsigáztathatnának kivált olly városokban, mellyeknek kiterjesztésüket várerőségek akadályozzák. Ki tudhatja, vajjon Párisnak várrá legközelebb történt átváltoztatása nem fog-e sok utánzásra találni?

h) Minthogy olly jószágok s birtokok, mellyeken hitbizományok, előfiségi, vagy idősbiszülötti, vagy egyéb hitbizományi föltételek fekszenek, a főnemlitettképen kívánatos adás vevéstől elvonatnak: ehát illyen hitbizományokat meg nem köllene engedni.

De a mennyiben azon kívánat már az ember természetében fekszik, hogy utódai sorsukat biztosítsa; s minthogy monarchiai álladalmokban az követeltetik, hogy a nemesség úgy a saját valamint a monarchiai intézetek érdekében fekvő tekintélyét s befolyását föntartsa: a hitbizományokat nem lehet nem kívánatosoknak tekinteni. Azon igen fontos föladat adja magát tehát elő: a hitbizományok olly nemét találni föl, melly a főnebb kifejtett népgazdászati érdekekre nézve ártatlan, vagy legalább az adás vevéstől egészen elvont fekvő jószágokban álló mostani hitbizományoknál kevésbé ártalmas.

Meglehet, hogy mások ezen föladat megfejtésénél, más, a közönségesen uralkodó véleménynek inkább megfelelő javaslatot teendének. Az én meggyőződéseim mindazáltal az, hogy a pénz — kamatozó, fölmondhatlan s

az álladalomnak akkép átadott tőke minőségében, hogy a hitbizomány tulajdonosa mindenkor, ha az esedékes jövedelem maga idején s azon teljes érték szerint, mellyben a tőke adatott, ki nem fizettetnék, jogositva legyen, az álladalmat sommás törvénykezés útján megidéztetni, és a foglalást, a lejárt jövedelem kétszeres értékeig, s a pörköltségek erejéig, tetszése szerint szabadon választandó álladalmi birtok ellen intéztetni, — hogy mondom ez a hitbizományok azon neme lenne, melly egy részről a hitbizomány tulajdonosának a jövedelmet tökéletesen biztosítaná, más részről a közjólétet és a népgazdászati érdekeket lényegesen elő mozdítaná. Ha valaki ezen véleményem ellen netalán a következő ellenvetéseket tenné:

1) Ha a kormány, főnebbi legszigorúbb fizetési kötelezettségére nem tekintve, a jövedelmet mégis vagy épen nem, vagy teljes értékében kifizetni nem akarná, hogy ekkor a hitbizomány birtokosa jövedelmét mégis egészen vagy egy részben elveszitené.

Ennek azt adnám válaszul, hogy olly országkormány irányában, melly ama fizetési kötelezettsége daczára, a hitbizományi jövedelem birtokosának tulajdoni jogaiban ekkép bevághatna minden egyéb hitbizomány is, akár fekvő jószágokban álló, akár más bárminő természetű legyen az, szinte legkevesebbet sem lenne biztosítva.

2) Véleményem más elleneinek nézetök szerint, a kormánynak tán magának is terhessé válhatna idővel, a jövedelmet azon kamatláb szerint fizetni, melly a hitbizo-

mány föllállításakor illő lehetett ugyan, utóbb mindazáltal a kamatláb általános leszállításánál fogva, tán magas lenne.

Ezen ellenvetés megczáfolására azon nagy hasznokat köllene emlékezetbe hoznom, mellyek a kormányra nézve abból származnának, ha a hitbizományok által nyert tőkéket vagy az országos adósságok visszafizetésére, vagy még czélszerűebben az országban létesülő jutalmas vállalatok gyámolítására való nagyszerű hitelintézetek föllállítására, s ellátására használjtólag forditaná. A kormánynak ekkép könnyen sikerülhetne, hogy nem csak annyi nyeresége legyen, mennyi a hitbizományi jövedelmek kifizetésére kívántatik, hanem talán még ennél több is; és egyszersmind az ország jóléte is hatalmasan segítették elő, csatornák s vaspályák építése, s olly földek megszerzése által, mellyek vagyonos parasztrendnek alakítására fordítandók lennének ott, hol ez már vagy épen nem, vagy eléggép nem létezik. Olly országokban pedig, hol még az úrbéri viszonyok főállanak, az ország jólétének emelkedése azáltal is eszközöltethetnék, ha az úrbéri terhek megváltása a parasztrendnek az ilyen tőkékből adandó kölcsönök által könnyítették.

Bátorkodom ezen eszmét a polgárosított világ minden országainak, de különösen édes Magyar hazámnak figyelmébe annál is inkább ajánlani, minthogy itten az úrbéri terhek megváltásának hasznos volta, újabb országos törvény által is nyilvánosan elismertettet már.

E pontnál — ugy hiszem — azt sem hagyhatom érintetlenül, miszerint azok, kik attól mi régóta fönáll, csak nehezen tudnak elválni, azon okok közt, mellyeknél fogva ők fekvő jószágoknak hitbizományokra fordítását ezentul is tanácsosnak tartandják, kétségkívül azon körülményben is helyheznek nagy fontosságot, hogy bármi régi legyen a hitbizományok intézete, mégis leginkább megfelelő tárgyul mindig s mindenütt fekvő jószágok vétettek legyen.

De ezen ok ellenében kérelmem oda terjedne, hogy fontolóra vétetnék, mikép régibb időkben a pénznek kölcsön útján biztos kiadhatására vagy épen semmi, vagy csak igen hiányos alkalom volt. Az országos adósságok ügyének olly elrendezéséről, mint a mostani; — olly vállalatokról, minők a vaspályák, csatornák s kiváltképen az úrbéri terhek megváltása, a hitbizományi intézetek keletkezése idejében az embereknek még sejdelmök sem volt. E szerint tehát hitbizományok tárgyul akkor természetesen csak fekvő jószágok vétethettek. S a szokás hatalmánál fogva, az emberek mai napig is ennél maradtak meg. —

De most a viszonyok illy lényeges megváltoztatása után — nekem legalább igen kívánatosnak látszik, hogy a fönemlitett átmenet megtörténjék.

A' főnebbi mód szerint tett pénzbeli hitbizományok talán azon hatalmas párt ellenkedéseitől is biztosok lehetnek, melly a fekvő jószágbeli hitbizományok ellen majd-

nem minden országban nyilvános kezd lenni, s némellyütt már a hitbizomány intézet általános eltörlését okozta.

Önként értetődik az is, hogy pénzbeli hitbizományoknak a főnebbi mód szerinti föllállítását, nem csak egyedül a nemességnek, hanem általában minden néposztálynak megengedni lehetne, de sőt megengedni köllene is, és pedig annál inkább, mivel olly emberek kik jövedelmöket fölmondhatlan tőkékből huzzák, rendszerint tunyák már csak azért sem szoktak lenni, mert mindenkinek kellemes dolog, ha egynél több állandó jövedelemről rendelkezhetik.

A hol a pénzbeli hitbizományokrai átmenet, melyet megérintettem, tetszésre nem találna, ott talán a közjó tekintetéből legalább ollynemű intézkedésnek adathatnék hely, melly szerint minden hitbizománynál az évenkénti jövedelemnek legmagasb száma — akár a hitbizomány alapítója nemesi rangjához képest, a mint azt p. o. Napoleon határozta, akár egyébként állapítsák meg.

A fekvő jószágok mellyekben a hitbizomány alapított, bizonyos évek lefolyta után koronként az illető hatóságok által a végett lennének szoros vizsgálat alá veendő, hogy ha a jószág jövedelmei időközben a hitbizományi jövedelem maximumát elérték, a jószág azon része, melly ezen szaporodott jövedelemnek megfelel, hitbizományi köteléktől fölmentettnek jelentessék ki, mellynek folytán a hitbizomány birtokosa a jószág ezen részéről szabadon rendelkezhezzék, s ekkép a hitbizományi jószágok a

közönséges adás vevésnek legalább részenként adathatnának ismét vissza.

Egyébiránt az előbocsátottakhoz képest önként értődik, hogy a felsőbb s közép néposztályoknak is birtokuk eladásánál s felosztásánál lehetőleg legnagyobb szabadság engedtessek ugyan, de mindazáltal szabad ne legyen, hogy az, ki birtokát részenként eladja, azonban magának is belőle valamit megtartani akar, kisebb részt tarthasson meg magának, mint a mennyi a megállapítás szerint egy egész parasztgazdasághoz kívántatik. Az aristokrata vagy a polgár semmikép el nem tiltathatik attól, hogy egész mezőgazdasági birtokát mellyen semmi hitbizomány nem fekszik, el ne adhassa. De ha szándéka nem oda megyen, hogy egész birtokát eladja, hanem ha egy részét magának megtartani kívánná, akkor minden ország törvényhozásának s kormányának arról köllene gondoskodnia, hogy ezen megtartatni kívánt rész kisebb ne lehessen, mint a mennyi a parasztoknál is szükségesnek ítéltetett, hogy a birtokon jutalmas gazdaság folytathassék. Úgy szinte arról is köllene gondoskodni, hogy kisebb földdarabkáknban, mint a mennyi ottan egy egész parasztgazdaság számára megállapított, az eladas csak olly parasztok, örökös-haszonbérleők, vagy egyéb kisebb birtokosok részökre történhessék, kiknek eddigi birtokok csekélyebb volt, mint a mennyt egy egész parasztgazdaság térnagysága teszen.

Az ezen D. alatti rendszabályt tárgyazó értekezés befejezéseül szabad legyen kijelentennem, mikép figyel-

memet el nem kerülte, hogy főnebbi javaslataim gyakorlati kivitele mennyi nehézséggel lenne összekötve kivált olly országokban, hol vagyonos paraszttrend már épen nem létezik, vagy hol a paraszttrend csak kevésse-vagyonos. Igen örömet az is megengedem, hogy némellyütt a fenforgó sajátságos viszonyok s intézetek, javaslataimtól nem egy eltérést tennének elkerülhetlenné.

Ezen őszinte kinyilatkozásom mellett azonban egyzersmind azon megjegyzést bátorkodom tenni, hogy magas célokat könnyü eszközök által elérni ritkán sikerül. Még arra is kérem az olvasót, legyen meggyőződve arról, hogy mielőtt ezen javaslatokkal a tudományos közönség előtt olly célból föllépni magamat elhatároztam, hogy illy fontos, a közéletre mélyen beható rendszabály sok felől meghányattassék s megvizsgáltassék, ugyan a fölött éveken át folytatott tanulmányokban fáradoztam, még pedig nem csak a tanuló szobában, hanem a gyakorlati érintkezés mezején is.

Nekem, ki magam is jószágot birok, kivált előbbi hivatalos helyheztésemben, úgymint olly kincstári jószágok igazgatósága előljárójának, mellyek mintegy 150 □ mértföldnyit éren körülbelül 400,000 jobbágyokból álló népességet számlálnak, gyakori alkalmam volt, a paraszttrend gondolkodás- s cselekvésmódjával saját házában megismerkedni. Szintúgy örömet kerestem föl az alkalmat hogy a külföldön is a paraszttal, de nem különben a gyári munkással s mesteremberrel is megismerkedhessem, és saját szemimmal láthassam mint működik, mint él házi körében.

Meglehet, hogy javaslataimban csalatkoztam: de bizonyosnak állithatom, hogy bennök tulajdon tapasztalásaim foglalják, melyeket magamnak tanulmányokkal egyesített 23 évi működésem által, de egyszersmind külföldön is, Nápoly, Madrid, Páris, London s Pétervár felé tett négy izbeni utaimban, szereztem.

Rendszabály E.

Ha a gyárok tárgyában azok, kik elődolgozatokat tesznek a gyárok számokra, meg azok is kik magokban a gyárokbán foglalatoskodnak;— ha a mesterségekre nézve a legények s inasok, a kormány által olly ótalomban nem részesíttetnek, hogy viszonyaik a gyárurak s mesterek irányában akképen legyenek elrendezve, miszerint ezen számos és minden figyelmet érdemlő néposztálynál is, az ember mind a négy főkiváratának vagy legalább a három elsőnek teljesevése biztosíttassék, — úgy ez véleményem szerint mai időnkben könnyen a népgazdászati vezérlet olly hiányává válhatna, melly magát előbb utóbb sajnosan megbosszulná. — Ez olly hiány, melly, a hogy a dolgok mostan állanak, a társulati rend s az álladalmi intézetek megbukását okozhatná.

Mai időnkben t. i. a gőz- s vízerőnek, s mindenemü gépeknek használása azon polczot érte el, hogy ez által különösen a gyárurak állásuk, de a mestereké is segédmunkásaik irányában igen könnyíttetik. Emezeknek ügyességöktől s jó akaratuktól, ha nem is általában de

nagyobb részben most már sokkal kevesebbet függnek mint ezelőtt. Ennek természetes következménye az, hogy azoknak jólétükkel vagy bajokkal is keveset gondolnak. A szabály ez, ha mindjárt még olly becsületre méltó kivételek vagynak is.

A meddig a gyárok s mesterségek még kis mértékben folytattattak, egy részről a gyárurak s mesterek, más részről segéd munkásaik közt egy némüleg patriarkális viszony állott fen. Az elsők segéd munkásaik irányában magokat atyoknak tekintették, világi jólétökröl gondoskodtak, vallásosságokat gyámolták, sőt még erkölcsiségökre is fölügyeltek.

Most, midön sok gyár ezer munkásoknak, és sok kőmives és ácsmester száz s több legényeknek s inasoknak munkát ad, hogy volna ez lehetséges!

A gyárurakat s mestereket rendszerint már többé nem vezérli azon patriarkális szellem, s ők segéd munkásaik irányában csak egy érdeket ismernek, hogy t. i. lehetőleg legcsekélyebb bért fizessenek, csak annyira menőt, a melly mellett még reménylhetik, hogy munkásaikkal vagy épen nem, vagy csak rövid, s különös nagy kárt nem okozható időre akadandanak meg.

A munkások ellenben, a mint ezen önző bánásmódot észreveszik, a gyárurak s mesterek ellen elkeserítettnek, s tőlök elidegenülnek. A jószándéku vezérletet s fölügyelést nélkülözvén őket a könnyelműség s vétékrei megkísértések inkább s inkább rontják meg.

Ha aztán bármi okból valami kereskedelmi krízis bekövetkezik, s a munka kevesedik, ekkor majd a munka s kereset nélkül való kézműi iparbeli egyének rendszerint nem csak kenyértelen, hanem nagyobb részint jobb valóságosságot s erkölcsiséget nélkülöző néptömegeket képeznek, mellyek azon természetes ösztöntől vezéreltetve, hogy nyomasztó és sokszor a kétségbe esésig rossz helyzetöket javítsák, a kommunistikai tanoknak ellent nem állhatván magokat könnyen a legveszélyesebb merészletekre határozzák el. A munkások közt Angolhonban már ismételve s növekedő elkeseredéssel történt zendülések, úgy szinte hasonló zendülések Franciaországban s Porosz-Szileziában erre nézve igen is tetteleges tanubizonyágul szolgálhatnak.

A falusi lakosok, ha magok s családjok eltartására elégséges földbirtokuk van, a kommunistikai tanok által olly könnyen korántsem csábíttatnak el. Ellenben a kommunismus sugalásai a fönemlitett körülmények közt milly nagyon férnek már most is a gyári és a városi mester-ségbeli munkásokhoz! S még inkább mennyire fognak hozzájuk férhetni, ha majd a kézmunkát pótló gépek sokasodása s tökéletesedése még előbbre halad. És e mellett millyen veszélyt okozhat azon körülmény is, hogy a gyárok legtöbbnyire városokban, sokszor nagy s fontos városokban állíttatnak föl s hogy a polgári mester-ségek nagyszerű üzése is hasonlóan ottan települ meg. Az illy városok zsákmányolásárai csalogatásnak, kereset nélküli erkölcstelen emberekre nézve, bizony igen nagy

hatásának köll lennie. S milly nagy a veszély ha ilyen városok a kommunisták kezeikbe s hatalmukba esnek!

De nem tekintve ezen veszélyt, nem követeli-e parancsolólag már maga a humanitási tekintet: hogy miután ezen patriarkális ótalom, mellyben a nép ezen osztálya gyárurak s mestereik által részesített, vagy már egészen megszűnt, vagy megszüntetéséhez közel van, s miután azt az ország ipar-viszonyainak nagyobb kifejlődésénél fogva többé föltámasztani nem is lehet, hogy mondom ezen ótalom már most a kormány ótalma által pótolassék ki.

Angolhonnak nemzeti gazdagságát, ezen óriási-gazdagságot, melly oknak köll leginkább tulajdonítani?

A gőz s egyéb gépeken kívül bizonyosan leginkább a nép ezen osztályának. A nemzeti gazdagság megszerzésében működő ezen fontos és számos eszközei, nem érdemelnek-e tehát már mint ilyenek sok tekintetet, bármely országról legyen szó; mert minden ország végre mégis vagy azokhoz tartozik, mellyek eme eszközök által már nevezetesb gazdagságokat szereztek, s ezeket még szaporítani vagy legalább megtartani kívánják; vagy azokhoz, mellyek ezen néposztály segedelmével nemzeti gazdagságot még csak ezentúl szerezni kívánnak.

Hogy a gyárurak s mesterek régi patriarkális ótalma a kormány új ótalma által kipótoltassék, erre szükséges, hogy az kettős irányban gyakoroltassék, és a következő czélok után törekedjék:

a) hogy ezen néposztály szorgalmas s mértékletes egyéneinek ha nem is az ember mind a négy főkivánatának, de legalább a három elsőnek teljesevése biztossíttassék;

b) hogy ezen néposztály vallásossága, erkölcsi-sége s megkivántató oktatása el ne hanyagoltassék, s az elkorcsosodásnak ki ne tétessék, legyen bár ezen embereknek munka s lakhelyök városokban, vagy akár hol. —

Minthogy e pontot a népoktatást tárgyazó szakaszban bővebben fölvilágositandom, tehát e helyen csak azon rendszabály megérintésére szoritkozom, melly az a) alatti pontra vonatkozik; ugyanis

Az ember természetében fekszik, hogy ha egyszer oda jutott, miszerint tulajdon szorgalma által egy kis tartalékpénzre tehetett szert, magát aztán folyton annak szaporítására ösztönözve érzi, s lassanként olly kiadásokról is lemond, mellyeket szokásnál fogva megkedvelt, csak hogy a tartalékpénz szaporíttassék; ehhez képest tehát arról köllene gondoskodni, hogy olly országokban s vidékeken, hol a gyárok s mesterségek már nagyszerűen folytattatnak, minden ezen néposztályhoz tartozó egyének heti béréből bizonyos, ha mindjárt még olly csekély részecske vagy procent, mint haszonhajtó s véletlen szükség eseteiben segedelmére fordítható tartalékpénz, levonatván, az valami biztos helyen kamatra adassék ki.

Hogy ez eszközlésbe vétethessék s üdvös rendszá-
bálylá válhassék, erre mindenek fölött az arra való föl-
ügyelés szükséges, hogy mérsékletes s szorgalmas munkás-
nak bére valamivel, ha mindjárt még oly kevésel is
nagyobb legyen mint a mennyi elkerülhetlen szükségei
födözésére kívántatik. Aztán, hogy a munkás részére félre
tett tartalékpénznek kölcsönre kiadása, ne csak magában
biztosan történjék, hanem oly módon biztosittassék,
hogy a munkásban is az ő állapotja, s az ő megszokott
fogalmai szerint bizalmot gerjesszen.

A tartalékpénz tehát a gyárurnak s mesternek ke-
zeibe nem maradhat; hanem a kölcsönre kiadásnak s
kamatozásnak a kormány kezessége mellett, vagy közvet-
lenül tulajdon organumai, vagy a fölügyelése alatt levő
illető helyhatósági organumok, vagy magános társulatok
által köllene történi. — Ennek elhatározása, nem külön-
ben az aziránti megállapodás, hogy kamat fejében száztól
mennyi járjon? a tartalékpénznek az illető munkás vagy
hozzátartozói számukra visszaadása egészen vagy részlete-
sen mely esetekben legyen megengedendő? és e rend-
szabály részleteiben még minő intézkedések teendőek? —
mind ez sokféle helybeli viszonyoktól függ, mellyek-
nek szabatos tudomása s tekintetbe vétele mellett a föl-
adás — ha némellyütt nehézségre találna is, föloldhatlan
mégis egy országban s egy vidéken sem leendő; egyébiránt
jó lesz itt is a már főnebb említett elvet szem előtt tar-
tani, hogy t. i. magas czélokot könnyü eszkö-
zökkel elérni csak ritkán lehet.

Véleményem szerint a jelenkori viszonyok csaknem minden polgárosított ország törvényhozását s kormányát intik, miszerint meg ne engedjék, hogy az egykor talán célszerű, de mostani időnkben már többé nem helyes „laissez faire“ s „laissez aller“ elv föltétlenül uralkodjék.

Az ezen elv szerinti eljárás mellett, milly óriási-nagyságra felnőtt legyen Angolhonban a proletáriátus, azt mindenki tudja.

Franciaországban is már több évek óta a munkások közt a tartalékpénz összeszerzésére célzó természetes ösztön szembetűnőleg jelentkezett; s minthogy rendszerint az ezen osztálybeli egyéneknek az ottan fönálló takarékpénztárokhoz részint bizalmuk nincsen, részint módjukban sincs, hogy a takarékpénztárok alapszabályaik szerint céluknak elérhetését reménylhetnék, ezen oknál fogva köztök a „Sociétés tontinières“ nevezet alatt ismeretes számos egyesületek keletkeztek. Minthogy azonban ezen egyesületek inkább a sorsjáték rendszerén, mintsem azon szilárd elven alapulnak, hogy kinekinek a megáé egyenlően megtartassék s szaporitassék, tehát sokaknak kárunkkal csak keveseknek használnak, s általok a proletáriusok száma sokkal inkább szaporodik mintsem hogy kevesednék.

Az Aacheni hirlap 1846-ki Januáriusi egyik számában a „Truc“ rendszernek rajzolata foglaltatik, melly a sajtó részéről sokszorosán tapasztalt megtámadások daczára, a

Rajnavidéki gyárkerületekben nem ritkán még most is gyakorlatban van.

„A Düreni kerületben egy gyárintézet áll fön, mellynek számos munkásai, nagyobb részint Vallonok, már tizenkét évnél tovább semmi pénzt nem kapnak bérül. Az úr ad nekik lakást, ágyat, házat, konyhaeszközöket, mindezt illő bérért, — ő tőle kapnak nyers anyagokat, tűzi szereket stb. s élelmiszereiket kezeik munkája által veszik. Ezen viszony ha azt csak felületesen tekintjük, talán patriarkális jelleműnek látszhatik, de valósággal a rabszolgaságtól nem sokat különbözik. Mig a gyárúr a nagy ár által, mellyet minden szükségekre szab, sokat nyer, a munkások minden alkalomtól meg vagynak fosztva, hogy valamit megtakaríthatnának; minden lehetőség tőlök el van vágva, hogy a napi szükségeken felül valamit kereshetnének. Ő alattvaló marad, kinek semmi tulajdona nincsen, s ki urának lekötve van, kivált mivel ennek még azon felül mindig tartozik“ stb. Mind ez, s mit különösen a gyári munkások jelen szomorú állapotjuk felől még több más országok részéről fölhozni lehetne, valjon mennyire támogatja főnebbi javaslataimat? azt mindegyik emberszerető olvasó megítélésére bízom.

Rendszabály F.

Minthogy az embert, természetéhez képest, vagyonának vagy vagyona csak nevezetesb részének vétlen rögtöni elvesztése könnyen elcsüggeszti, és ő olly érzettől

elfogulva, mintha csak szerencsétlenségre született volna, a munkára s takarékosagra ösztönt adó lelki erejéből könnyen sokat veszít, mi a népgazdászatra nézve is valódi veszteség, s mit illy esetekben, kivált az alsó néposztályoknál, valóban sokszor lehet észrevenni; — tehát nem csak a humanitási tekinteteknek, hanem a népgazdászati érdekeknek is leginkább az felel meg, hogy a kormány arról gondoskodjék: hogy legalább a leggyakrabban előforduló veszteségek, mellyek t. i. tűzveszélyek, vízáradások s marhadög által okoztatnak, lehetőképen megelőztessenek, s hogy ott, hol illy veszteségek s még netalán az is, melly jégcsapás által okoztathatik, gyakrabban fordulnak elő, ha nem is az egész veszteségért, nehogy a veszély ellen közönbösségre ok adassék, de legalább a veszteség nagyobb részére nézve, a felsőbb s közép néposztályok kárpótlásban részesülhessenek, az alsó néposztályoknak pedig — minthogy ezek rendszerint segélyre inkább szorúlnak, kárpótlásban részesülniök kölljen.

Hogy a tűzveszélyek s vízáradások helyes rendőri s egészségügyi intézkedések által megelőztethetnek, ez magában elég világos, hogysem föl ne köllene tenni, hogy minden kormány különös föladatának tekintendi, miszerint ezen az úton minden lehető követtessék el: de erre nézve természetesen nem csak az szükséges, hogy éretten meggondolt s gyakorlatilag kivihető rendszabályok bocsátassanak ki, hanem arról is köll gondoskodni, hogy

ezeknek pontos teljesítésére folyton minden figyelemmel s szükség esetében szigorúsággal is fölügyeltessék.

Mi a vízáradásokat illeti, ezek kivéve azon ritka eseteket, mellyek felhőszakadások, vagy egyéb az emberi kiszámolhatást felülmuló körülmények által idéztetnek elő — ezen eseteket mondom kivéve, a vízáradások az által előztethetnek meg, ha a víz medre kellően rendeztetik és a metán még ezen felül szükséges védépitmények megtételnek: melly tekintetben Hollandia a polgárosított világnak csodálatra méltó példát mutat.

Hol ez szükséges volna, de elmulasztatik, ott részint a vízáradások által okozott kár, részint a különben lehető haszonvétel fogyatkozása, rendszerint olly nagy szokott lenni, hogy ha ezt csak tíz évről összeszámitanók, belőle olly összeg keletkeznék, mellynek kamatai sok esetben elégségesek volnának, hogy a folyam medrének kellő rendezése s vízépitmények által az áradások ismét előfordulása egészen elmellőztethetnék. A népgazdászati állapotokban kívánatosb s jutalmasb javítás tehát alig gondolható, mint az, melly ezen az úton érthetik el.

A dolog tehát maga magát minden kormánynak a legstürgetősb en ajánlja, a végre: hogy ez a kivített maga vegye eszközzésbe, vagy legalább hogy az e tárgyban vállalkozó személyeket s egyeleteket, a szükség és lehetőséghez képest gyámolítsa.

Minden országban pedig s minden vidéken, hol a tűzveszélyek szilárd épületek hiánya miatt, — a marhadög a helyhezetnél, vagy egyéb el nem hárítható viszo-

nyoknál fogva, — vízáradások pedig a védépitmények, vagy az ezek fölállítására megkivántató eszközök elégtelensége miatt, — úgy a hol a jégcsapások még gyakrabban fordulnak elő, — minden illy országban az okozott kár megtérítésére nézve akképen köllene gondoskodni, hogy vagy biztosító egyesületek, vagy a kormány által a felsőbb s közép osztálybeli egyének azon esetben, ha az egyesülethöz előleg önként hozzá állottak, az alsó néposztálybeli egyének pedig minden esetre kárpotlásban bizton részesíttessenek. Melly célból ezen utóbbi osztálybelieket szükség esetében kényszerítőleg is köllene a hozzájárulásra szorítani.

Szászország — ezen olly sok tekintetben kitűnő ország — a tűzveszély elleni biztosításra nézve már régen kényszerítő szabályokhoz nyult, s ott már most más parasztházakat alig lehet látni mint cserépfödelüeket.

A Manheimi hirlap 1846-ki Februáriusi egyik számában egy a majnavidéki országok közt kötött — leginkább a népgazdászati érdekeket olly jelesen gyámolító Bajorországi korona közremunkálódása által létre jött — egységéről a következőket közli: „A legközelebbi négy évek lefolyta alatt az érdeklött kormányok — mindegyik a maga területén — mind a kötélutra mind a folyam medrére nézve a szükséges javításokat vegye eszközzésbe, s hogy jobb hajozható vízre lehessen szert tenni, a folyam medre 650 lábnyi szabályos szélességre szorittassék. A Rajna torkolatán Klosheim mellett mindig inkább s inkább összehalmozó fővénytömeget a nagyhercegi Hassiai

kormány akképen elfogja távoztatni, hogy két év lefolyta alatt egy töltést építet, s azt örök időkre föntartja. A töltés költségeihez Bajorország s Nassau mindegyik egy ötöd részszel, Baden, Churhessen s Majna-Frankfurt egyetemleg egy ötöd részszel, a felül való két ötöd részszel pedig Hessen-Darmstadt járulandanak.

A műveltség s humanitás minden barátjának örömeteljesen köll tapasztalni a kormányok saját s népeik javukra czélzó illy közremunkálódásukat. Bárha minden polgárosított nemzetek kormányaik olly vízáradási veszélyeket, mellyeknek visszahatása őket is érheti, a közös érdek ezen szempontjából vennék föl, s azoknak eltávoztatásában hasonló üdvös egyetértéssel járnának el!

Oroszországban, s főleg déli Bessarabiában a marhadög kevéssel ezelőtt fél millió darab szarvasmarhát ragadott el: s már hányszor terjedett el onnét a marhadög Europa más részeibe is! Milly tetemes kár származik ebből az elveszett marha tulajdonosára nézve; s még mennyivel nagyobb a kár, melly az országnak népgazdaszati tekintetben okoztatik, ha az elesett marha azonnal ki nem pótoltatik! A trágya, és a marhatartásból nyert termékek, mindenütt egy igen böcsös kincset képeznek, mellynek fogyatkozását hathatósan megakadályoztatni, minden kormánynak különös nagy érdekében áll.

A népoktatás humanitási - rendszerének elméletéről.

Hogy az ember magasb rendeltetését, melyre ezen szép cím alatt: „Isten képe“, „Teremtés ura“ stb. valamint természeti tehetségei, azon szerint a kereszténységnek fogalma és parancsai mutatnak, minden akármely rendű s állapotú országlakos valósággal el is érje: véleményem szerint a népoktatást úgy kell intézni, hogy bár mely néposztályhoz tartozzék is valaki, képes legyen — ne csak úgy szólván állati ösztönből, hanem belső meggyőződés és megnyugvásból is felfogni, mennyire szükséges és hasznos legyen nekie:

- a) istenfélően és erkölcsiesen élnie;
- b) a munkában szorgalmasnak, az élvezetben mértéktelennek lennie;
- c) kötelességét nem csak minden egyes ember iránt, hanem a hon, álladalom, s ennek főnöke irányában is, híven s becsületesen teljesítenie.

Minden álladalomban, hol a vallásbani oktatás az ifjúság közt közönséges, azaz: minden gyermekre kiterjed (a minek minden művelt országban, még pedig a mennyire a szükség úgy hozza magával, kényszerítő esz-

közök által is meg köllene történnie); hol továbbá a vallásos eszme gyámolítására vonatkozó rendelkezések úgy intézvék, hogy minden, akár a legelőbbkelő akár a legalsó néposztályhoz tartozó egyén, azon gyámolítás malasztjához ne csak hozzá férhessen, hanem a teendőket egyszersmind szeretettel s kedvvel is vigye véghez: már ott ez által a-ra, de b-re és c-re nézve is, a legjobb s szilárdabb alap tétetik, s tartatik fen. Oda köll tehát dolgoznunk, hogy ez valóban így történjék.

De miután az ország lakosai közötti közlekedés ollyszerü, hogy a belföldi ipar és keresetmód tudományában oktatlan s járatlan egyének, az azokban művelt s járatosok irányában rövidségben vagynak; mivel továbbá ezen vesztesség szükségképen annyival nagyobb s érezhetőbb, mennyivel inkább növekedik a közlekedés vasútak és sok más annak élénkitésére ható javítások előlépései által — a mi pedig minden művelt országban szerfölötti és ezelőtt alig gyanitható haladásban épen most történik — tehát véleményem szerint mai időben el nem háritható és sürgetős szükség, mi szerint az álladalom arról gondoskodjék: hogy mindenki, le egész a dolgozó néposztályig, ne csak olvasás, irás, és számadásban, hanem mesterségének s keresetmódjának észszerü vitelésben is oktatást nyerjen: sőt mi az olvasást, írást és számadást illeti: valamint ott főnebb a vallás tanításnál mondatott, úgy ezekben is már mint gyermek oktattassék, még pedig szükség esetében kényszerítő eszközök használása mellett is, hogy így aztán a művel-

tebb s tudományban kifejtettebb egyénekkal — legalább a leglényegesebb tekintetben — versenyezhesen.

A' főnebbi alap-elvek szerint elrendelt vallásos és értelemszerű kiképzését az ország lakosainak, értem én a népoktatás humanitási rendszere alatt.

A főnebbi elmélet alkalmaztatásáról.

Rendszabály G.

Mivel minden polgárosított álladalom kormányának legnagyobb érdekében fekszik, hogy minden az országban törvényesen bevett vagy türedelmezett vallás gyermekei, olly vallásoktatásban részesüljenek, mi szerint belőlök becstületes emberek s jó hazapolgárok válhassanak; tehát előre fel köll tennem, hogy a művelt országokban törvényesen bevett vagy türedelmezett vallás tanelvei, — álladalmi szövetségben az élet főnebbi célainak megfelelnek.

Ezt előre bocsátván, hátra van az álladalmi tudomány céljainak előadása folytán az az észrevétel, hogy valamint egy részről az álladalmi kormányok népeik különböző hitvallása tanelveit, ezeknek törvényes bevétele vagy türése után nagy tiszteletben tartásák, úgy más részről a felekezetek se nehezítsék, sőt inkább könnyítsék a munkát, mi szerint a kormány, tökéletes — sok országban

eddig épen nem követelt, vagy ha igen, akkor egynél többen csak hiányosan vett — tudósítást nyerjen a felől:

a) Valjon a különböző hitvallás felekezeteinek minden gyermekei, valósággal tanulják-e a vallást?

b) Valjon a papok és egyházak száma valósággal elegendő-e? hogy az előszámlált módok által, vallásos értelmét kiki serdült korában is, folytonosan művelhesse.

A rendszabályok egyes ágai, mellyek ezen ismeret megszerzésére vezetnek, természetesen minden országban ennek különmemű viszonyaitól és intézeteitől függenek. Azonban ez mégis mindenütt könnyű feladás, mihelyt ebben a felekezetek, és ezeknek egyházi előjárói, az álladalmi kormányt, őszintén támogatják. De szükséges és kívánatos, hogy a kormány a maga részéről is, hatalmas befolyásával oda törekedjék, hogy ama rendkívül sürgető szükségnek, a mennyire csak lehet, késedelem nélkül elég tétesék, és kivált az alsó néposztályok erkölcsi romlásának eleje vétessék. Nagy-Britannia és Irland gyárkerületeiben, és más tájakon is, a minden vallási oktatás nélkül felnőtt emberek száma az alacson sorsúak között oly nagy, hogy alig meri az ember kimondani. Isten mentsen meg minden országot hasonló bajtól!

Angolországban Spitalfields és Bethnal-Green között, minden hetfőn és kedden gyermek-vásár tartatik. Van ott egy szabad piac, hol mind két nemen lévő 7 s több éves gyermekek összejönnek, hogy magokat hét vagy hónap számra, akárkinek ki hasznukat veheti, bérbe adják. Ha a kereskedés pangásban vagy, ezen piacon

300 kis munkásra is talál az ember; de ha a kereskedés ismét elevenedik, csak mintegy 50 — 60-an gyűlnek össze egyszerre. Többnyire takácsok szokták a fiúkat mótólálóknak vagy segédszolgáknak a leányokat pedig szolgálóknak vagy szobaleányoknak bérbbe venni. „Használtam az alkalmat,“ így szól Hickson, az angol selyem takácsok helyzetét rajzoló böcsös tudósításában, „s ezen vásárt megnéztem, hogy közelebbről vizsgáljam és ismerjem meg, mit róla halottam. Körülbelől 70 gyermekek voltak együtt, többnyire mindnyájan szüléiktől kísértetvék. Alig hogy megérkeztem, mindenfelől ostromoltak a kínálgatással: „Tetszik fiú az úrnak?“ „Itt van egy szobaleánynak való kis leány!“ stb. „Az ott levő gyermekek közt alig volt 6 vagy 7 kik csak az elemi iskolába is jártak volna, mert midőn értésökre adtam, hogy hiában kínálgatják nekem, ha csak írni s olvasni nem tudnak, — elsompolyodtak s magamra hagytak. A szülék közt voltak olyanok is, kik mint látszott, nem épen szegények,“ stb.

Mire vezet elébb utóbb ilyen állapot, vagy mire köll annak szükségképen vezetnie? azt nyájias olvasó magad itéld meg.

Némelly országban, s némelly hitfelekezeteknél, a vallástanítási s a vallásos érzelem egyházi ápolásának költségei magok a felekezetek, — másokban az álladalmi kormány által, és ismét másokban vegyesen viseltetnek.

Franciaországban például, az álladalmi kormány részéről, a különböző hitvallások föntartására, most évenként külön a következő summák fordíttatnak, — jelesen:

a Római katolikus hitvallásuakra	36,318,900	frank.
a Protestánsokra	1,255,000	„
a Zsidókra	110,400	„

A vallástanítás és vallásos érzelem buzdítására fordítandó költségre nézve használt különböző rendszerek közt melyeket eddig ismerünk, mindegyiknek meg van a maga jó és rossz oldala is. Ezen értekezésnek célja nem lehet azon rendszerek elsőségeit, vagy kárait taglalgatni. —

Álladalmi szövetségben, az életre nézve, vallásos tekintetben fő dolog: hogy főnebb az a) és b) alatt kijelölt célok, az ország és hitvallás sajátos viszonyaihoz alkalmaztatott eszközök által, elérettessenek. De mely eszközök legyenek a leginkább alkalmasok? azt az illető országnak megbizott egyénei, a viszonyok szorosabb vizsgálása és megismerése után könnyen kitalálják. S ezeknek figyelmöket az sem mejlőzendí el, milly fontos és kívánatos legyen, hogy minden felekezet papsága olly férfiakból álljon, kik gondos növelésbe részesültek mind szívékre mind eszökre nézve.

R e n d s z a b á l y H.

Miszerint az álladalom kormányának sikerüljön, az alsó néposztálynál is, minden iskolába fogható gyerekekkel az irást, olvasást és számadást valósággal megtanittatni, — arra szükséges:

a) Hogy az álladalmi kormányának épen úgy, mint a főnebbi cikkben a vallástanításánál érintetett, itt is a

felől folytonos és szoros tudomása legyen,— egy részről: mennyi minden helységben az iskolába adható gyerek? más részről: hányan és minő sikerrel járnak az iskolába?

b) Hogy mindenütt létezzenek megfelelő számmal és minőséggel iskola-házak és mesterek.

A mi a népiskolák eddigi költségeit illeti: ezek különböző országokban — a sajátos viszonyok és álladalmi intézetekhez képest, különféleképen fődöztettek. De azon költségzaporítás is, melly előáll, ha a főnebbi czél eléretnék, minden ország sajátágaival olly kapcsolatban van, hogy erre nézve általánosan alkalmazható szabályt még csak gondolni sem lehet. Annyit mind a mellett előre föl lehet tenni, hogy minden művelt országban a megbizott benföldi egyének, illy üdvösséges és sürgető célhoz, az igazi eszközöket minden nehézség nélkül fel fogják találhatni. Az Ausztrai birodalomnak néhány országa, — ah! beh szeretném mi elébb mondhatni — minden országa, Európának többi országaihoz képest, ekkorig ritka — s már külföldi hírlapokban is gyakran magasztalással említett példáját adja a népiskolák látogatásának. Iskolába adható száz gyermek közül t. i. 90-en és még ezen felül is járnak iskolába.

c) Hogy a szülék és gyámnokok akár szelid módon akár szükség esetében kényszerítő módok által is reá birattassanak iskolára fogható gyermekeiket, — valamint a vallás úgy nem különben olvasás, irás, és számadás megtanulása végett, szorgalmatosan iskolába járatni.

Mivel kényszerítő módhoz, még ezen üdvösséges czélnál is, csak akkor köllene folyamodnunk, midőn más-nemű eszközökből már kifogytunk: tehát hogy a kényszerítő eszközök, a mennyire lehet, elkerültesse, igen kívánatos, hogy ne mulasztjuk el bármely népfajnál, elébb a legszelidebb módokat elővenni, azokat t. i. mellyek sajátságainak és életviszonyainak szorosabb vizsgálatánál és tekintetbe vételénél fogva a legtanácsosabbaknak lenni látszanak.

Hihetőleg senki sem fogja tagadni, hogy minden népfaj, s kivált ennek alsó osztálya, bizonyos sajátságos iránynyal bír. A művelésben hátramaradt népfajoknál, ezen irányt, alig hihető előítéletek határozzák meg. Másoknál ellenben az irány, előítéletektől ment ugyan, de a szokás erejénél fogva, és mivel egy nemzedékről a másokra átszállván mintegy örökséggé vált, rendkívül bücsös és kedves.

Akármilyen legyen azonban azaz irány, azért az álladalmi kormány mindent elkövessen, hogy a gyermekek kivétel nélkül, vallásra, úgy szinte olvasásra, írásra és számadásra is gondosan oktattassanak. Sőt a kormány azon népfajoknál, mellyek iránya a főnebbi céloknak kevéssé felel meg, ezen célok elérését annál buzgóabban és elhatározottabban szorgalmazza, mennyivel bizonyosabb, hogy az, ezen népfajokra még jótékonyabban fog hatni, mint a többiekre.

Műveltséget nélkülöző némelly népfajok olly durváknek s butáknek látszanak, hogy még jeles emberek is

azon tévutra vezetettnek, mintha ezen népfajból lehetetlen volna valami jobbat faragni. Hányszor hallottunk hasonló nyilatkozatot p. o. Egyptom s Görögország mostani lakosairól, meg a Magyar és Erdélyországban letelepedett számos Oláhokról is?

Hát valjon ezen népfajok nem ivadékaik-e a pallérozódás egykor oly magas fokán álló Egyiptombeliek Görögök és Rómaiaknak? Annyi igaz, hogy ezen épen érintett 3 népfaj, a műveltség azon fokához képest, mellyen egykor eldódei állottak volt, mélyen hanyatlott! Úgy de épen ezen hanyatlás (bármelley szomorú legyen is az magában) ha közelebbről vizsgáljuk a dolgot, örvendetes biznysága annak, hogy a népfajok, nem levén gépelyek (mellyek ha egyszer elromlanak, tökéletesen tán ki nem javíthatók többé) valamint alá súlyedtek, úgy ismét fölemelkedhetnek. Nézzük csak, mit tud az Arab lovából csinálni? Igen bizony, mert sokat bajlódik vele, sajátosságait kitanúlja, és mintegy társává lesz. Az Arab bizonyos rendszert követ, melly által lovának értelmi képességet, csaknem a bámulásig fejti ki.

A legdurvább népfaj művelésénél is, csak azon eszközöket köll kitalálni és alkalmazni, mellyek hozzá illesztve a leghatékonyabbak. Úgy de ezen eszközöket csak oly férfiak képesek kitalálni, kiknek közelebbi ismeretségek és jártasságok vagyon mindenben, mit azon népfajnak, mellyre hatni akarunk, gondolkozás és cselekvés módja határoz, s kik egyszersmind a képzendő népfaj iránt szeretettel is viseltetnek.

Illyen férfiak pedig — csak igazán utána köll látni, többnyire az illető népfaj keblében is akadnak. Ha már egyszer az álladalmi kormány az út és mód fölött tanácskozik: miképen lehetne egy általa szándéklott rendszert, a kérdéses népfajnál létre hozni és kivinni? és ha azon férfiakkal érdekelteti a tervezett rendszert, s azon van, hogy tudtára essék a népfajnak, miszerint ő közülök való férfiak hivattak a tanácskozásba: ha azonfelül az igazgatóság netalán még azon férfiakat választja ebbeli hivatalnokokúl, kik az illető népfaj tiszteletét s szeretetét magoknak kivívták, akkor az ember és dolog természete szerint a kívánt süker el nem maradhat, s a népfaj részéről szabadon és önként történik meg az, a mi közönséges és tudományos szabály szerint kimért úton, vagy épen nem, vagy legalább nem olyan jól és sebesen sikerült volna.

R e n d s z a b á l y I.

Milly áldott következésü legyen a legalsó néposztályra nézve is, ha az általa, mesterségi gyakorlata alatt gyűjtött tapasztalásokhoz, az okozat és eredményről fogalmának kiterjedése is csatlakozik, azon országok példái már megmutatták, mellyek iparkodtak az alsóbb néposztályt kereset-forrásának értelmes használatához juttatni, még pedig részszerint tanító intézetekbe való járhatás, részszerint könnyen érthető irományok terjesztése által. Bajorországnak csak mezei gazdák számára 24 tanító intézete vagyon.

Vajha! minden művelt országban hasonló példák arra méltatnának, mit valóban megérdemlenek: akkor aztán könnyű volna ama célra vezető utakat és eszközöket mindenütt föltalálni, még pedig az ország saját viszonyainak megfelelőleg. Itt csak egy köz-érdeket illető észrevételem vagyon még, az t. i. hogy még kevés országot s tájakat láthatni, hol a népesség az idő böcséről voltaképen értesítve volna, és arról: hogy akármilyen keresetnőd körébe vágó tárgyat, és akármilyen — csak valamire használható hulladékot se mellőzzön el figyelem nélkül.

Az alatt, míg az Amerikai ember, az idő böcsét nagyon sokba veszi, s ezen elve mellett jól gyarapul: sok más országban az idő böcsét alig méltatják figyelemre.

Az alatt, míg Párisban az utcza sara trágyszerűen (miután azt arra szánt helyekre kihordják, s ott addig hagyják, míg rothadásnak indul) annyira méltányoltatik, hogy az, az 1845-dik német ipar ujság 45 lapja szerint, egy évre, fél millió frankért adattatható bérbe, s még e mellett az úzérkedő bérlők nyerne is: — addig sok más városban láthatni, hogy a hasznavehetetlennek tartott utczasár kitakarítása, a község pénztárának inkább terhére válik, mint hasznára.

Ha valaki erre azt a kifogást találná tenni, hogy az utczasárának trágyszerű használata, csak olyan nagy városban mint Páris, érdemel fáradságot s költséget, arra azt felelném, — hogy Spanyolországban Valencia városa csak 100,000 lelket számlál, és mégis 1832-ben tulajdon szememmel láttam, mily sokat tartanak ott

a vidéki parasztok az általok félénkül őrizett abbeli régi jogukra, miszerint a város akkor még közvetlen utczájainak sarát kitakaríthassák és szántó földeikre hordhasák. Ebbeli joguk tán még ekkor is épségben maradt. Valóban bámultam, midőn ama parasztok, miután öszvérükön levő két kosárnak egyikéből a vásárra hozott portékákat eladták, milly gyorsan keresték ki magoknak a legjobb helyet a sárnak sőt pornak is összesöprése s föl rakására. És aztán mint töltötték be az úton a kivásás által ejtett hézagot azon homokos kavicscsal, melyet a másik kosárban magokkal hoztak.

A mennyire az utczasár böcse méltánylatának időpontjáróli vizsgálódásaimból kivehettem, Valencia bizonyosan nem Páristól, hanem valószínűleg ez tanulta amattól ezen iparágat.

A ki magának föladatúl tűzi ki, a különböző országok s népfajok állapotát közelebbről kipuhatolni, s azt, mi másutt történik, összehasonlítani: az csak hamar meggyőződhetik a felől: hogy, ha bár egy részről a kevésbé művelt népfajok sokat tanulhatnak a művelésben már előre haladt nemzetektől; mégis más részről, egyben másban a legműveltebb nemzetek is, egyik vagy másik kevésbé művelt néphez hasonlólag iskolába járhatnának ám még.

Valjon nem lehetne-e ebből teljes joggal azon meggyőződést következtetni? mi szerint igen kívánatos és hasznos volna, hogy az álladalmi kormányok mind arról, mi a népgazdaság s művelés körében a külföldön figye-

lemre méltónak találhatik, megbizott egyéneik által, magoknak ne csak folytonos és körülményes tudósításokat szerezzenek, hanem azon is legyenek, hogy minden, a mi érdekes akár az egész nép vagy egyes néposztály, akár pedig a mesterségek vagy egyes vidékek lakosaira nézve, mind az valósággal tudomásra is jusson. Hasonló eddigi közlések, legtöbb országokban általában véve, csak a Litteratura mezejére kizárólag, vagy erre, és a magános egyesületek különös működésére volt hagyattva.

Azonban az alsó néposztályra, a szép irodalom és magán egyesületek útján sokkal lassabban és nehezebben lehet hatni, mint ezt a kormány megbizott egyénei által érhetné el. És minő hála-érzelem támadna az alsó néposztályokban, ha az álladalmi kormány, megbizottjai által, a főnemlitett közléseket egyenesen hozzá, és az ő javára, s közvetlenül intézné. Abban a nép, önérdekei iránt szeretet-teljes atyai gondoskodást s az álladalmi kormánynak munkásságát tapasztalná, a mi ismét a népbe kétség kívül ragaszkodást és bizodalmat gerjesztene.

Ollyan időt élünk, melyben a kormánynak és népnek egyiránt, kölcsönös bizodalomra nagy szüksége vagyon. — Ollyan időt, melyben a kormányok semmit sem nézhetnek közönbösen, mi népeik boldogságát előmozdíthatná.

Szászország — a tenger partjaitól messzire eső de népművelés tekintetében, le egész a kunyhó lakókig, művelt kis Szászkirályság, olly általános jólétre, — Angolországgal hasonló csekély kamat-lábra, és mind mezei gazdaságban, mind gyárak és kézi művek dolgában olly kifejlődésre

vergődött, hogy az alatt, míg több tárgyakra nézve Angliával még a világ piacznán is mérkőzhetik, — emez a maga tulajdon megbizottjainak közhírré tett valomásuk szerint, némelly czikkekre nézve, Szászországgal nem képes a versenyt kiállani.

És ha most már kérdezné valaki, mi módon sikerült a kis országnak, csekély segédforrása s kedvetlen helyzete mellett, és a Napoleonhozi ragaszkodása szülte iszonyú hadi teher alatt, olly csodával határos eredményt előteremteni? erre csak azt köllene válaszolnom: „Gutta cavat lapidem, non vi, sed saepe cadendo.“ —

R e n d s z a b á l y K.

A népoktatás lényeges tárgya még abban áll:

a) Hogy azon különböző népfajok, mellyek egyes ország, vagy több de egy álladalomhoz tartozó ország lakosai, egymáshoz kölcsönös testvéri szeretettel közéltsenek.

b) Hogy akár egy vagy több népfajból, akár egy vagy több országból álljon is az álladalom, mégis a különböző népfajok s országok, mint nem különben minden néposztályok, rendek és bármi törvényes iparüzők is egymás iránt tisztelettel becsülettel viseltessenek.

Minden álladalom kormányának véleményem szerint igen nagy gondjának köll arra lenni, hogy mind a)

mind b) népiskolákba az első elemi oktatás tárgyai közzé fölvétessek. A fiatal — irigységtől, kedvetlenségtől és pártgyüleblettől még kevésbé, vagy épen nem izgatott kedély, hasonló oktatás beszívására sokkal alkalmasabb mint a későbbi kor. Hát valjon a család főnöke nem tanítja-e már jókorán háza gyermekeit egymás iránti szeretetre és kiméletre? Hát az álladalom kormánya előtt nem épen olly böcsösek és drágák-e az álladalom minden egyénei, akármelly népfajhoz, renchez, ranghoz és törvényes iparüzőkhöz tartozzanak is azok?

Nem hagyhatok még itt egyet érintetlenül, azt t. i. hogy a hatalmasb népfajnak a kevesbé hatalmas irányában; — úgy szinte: a rang, állapot és vagyona nézve főlebb álló egyénnek az alább álló irányában, becsülést és kiméletet jellemző bánásmóddal, annyival inkább elől kollene mennie, mivel hasonló bánásmód amannak részéről, nagylelkűség bélyegét viseli magán, és lassanként sorsával a kevésbé szerencsést is kibékelteti.

Kérem a nyájas olvasót, félre ne értsen, és ne gondolja, mintha talán én a gyöngeség rendszerét akarnám hirdetni. Koránt sem! sőt inkább minden himezés hámozás nélkül azon rendszer férfiának vallom magamat, mi szerint az ember ott, hol múlhatlanúl szükséges, igazságos jogában szigorú lenni tellyességgel ne féljen. De a ki rendesen emberiség és nagylelkűség által vezérelteti magát, arra aztán még az a nyereség is háramul, hogy ha egyszer kivételképen, a szigorú föllépés nél-

külözhetetlensége felől meggyőződve, valósággal a szerint cselekszik is, ezen viselete ellen, bár milly szigorú legyen az, a közvélemény nehezen fog kikelni. Pedig hogy a közvéleményre a közélet minden lépésénél figyeljünk, azt megkívánja az okosságnak sürgető parancsa, mert a közvélemény átka mai időben mindenkit semmivé tehet.

A humanitási rendszer theorijáról a nép politikai életére vonatkozólag.

Mint hogy minden jószándéku kormány — már pedig polgárosított országokban csak ilyeneket tehetünk föl — a népnek mind azt örömet engedni, mi nála az elégtelenség s önbecsület érzetét az álladalmi társaságban élet céljainak megfelelőleg nevelheti, tehát véleményem szerint minden polgárosított ország kormánya a nép politikai életére nézve is mind azt, mit ezen a téren engedni akar, ne csak általjában maga szántából engedje, hanem az időpont és az engedmény terjedelmének meghatározásában is atyai nagylelkűséget mutasson, csak ahhoz ragaszkodván szorosan, mit az álladalmi társaságban élet céljai valósággal követelnek. Természetes, hogy e részben minden országgal egyenlően bánni nem lehet, hanem tekintettel kell lennünk a műveltség különböző fokaira, melyeken a nemzetek állanak, úgy szinte azoknak cselekvésképeségükre is kivet politikai jogok gyakorlatában részeseitenni akarunk.

Más részről a polgárosított nemzetek is, fejedelmök s kormányuk iránt olly bizalommal viseltessenek, hogy ha

ezek, kívánataikat egyben másban meg nem előzik is, ennek okát korántsem jóakarát és becsületes szándok hiányában keressék (melly hiányt a most uralkodó fogalmak s viszonyok mellett fejedelmektől s kormányoktól föl sem lehet tenni) hanem inkább abban keressék, hogy olly nézetek s okok forognak fon, mellyek magasb álláspontból véve, hol az általános viszonyokat jobban lehet áttekinteni, a nép saját jólétére szükségeseknek látszanak. A népeknek kételkedniük sem köllene, hogy, ha bár a fejedelem s kormány részéről a viszonyok fölfogásában s megítélésében valami tévedés közbe is jött, még ám ilyenkor is csak hibás nézetekről, de korántsem jóakarát s becsületes szándok hiányáról lehet szó; s hogy ennél fogva a nehézség kölcsönös értekezés útján fölvilágosíthatatik, s elintéztethetik, kivált hol — mint Magyarországbán — a sajtónak szabadabb mozgás engedtetik. —

A főnebbi theoría alkalmazásáról.

R e n d s z a b á l y L.

Ki a községek életét figyelmeztési tárgyává tette, az könnyen észre vehette:

1) hogy még a kis falusi községekben, bár még oly kevésbé művelt népfajhoz tartozzanak is a lakosok, mégis oly közszellem létezik, mellynél fogva minden tárgyról, mellyek az egész községet illetik, eleven érdekekkel foly az értekezés. Különösen pedig szereti a paraszt minden rendelés fölött, melly a község érdekét valamiképen illeti, dicséretes vagy rosszaló ítéletét hozni, a mint a rendelés az ő fölfogásához képest jó vagy rossz.

2) hogy ezen embereknek józan eszök ilyen rendelkezések hasznosságát vagy károosságát, ha nem is minden esetben föltétlenül, de legtöbbsnyire annál helyesebben megismeri, mennél inkább ők a község viszonyainak minden ágazataiban beavatva levén, nagy részint az illy ítélethozásra a legbiztosabb mérték birtokában is vagnak.

Az álladalmi közönségben élő emberek főnemlített-képen mutatkozó természetéből, úgy a dolgok természetéből is, véleményem szerint önként következik, hogy amint az egyes községek, úgy az álladalom jólétére nézve is,

olly községi-elrendezés csak üdvös eredményü lehet, mellynél fogva az intézkedés akképen történék:

a) hogy a községügy a község tulajdon organumai által, mellyeket maga e célra szavazattöbbséggel választ, igazgattassék.

b) hogy a község megválasztottjainak eljárásuk fölötti célirányos fölügyelés által, a hivatalos hatalmukkal visszaélések eltávoztassanak, vagy legalább gyorsan fölfödöz-
tethessenek s büntetve megszüntethessenek.

c) hogy a kormány, mielőtt a községügyre nézve fontosabb rendszabályokat bocsát ki, magának a község eziránti vélekedéseikről biztos tudományt szerezzen.

Illyen községi rendnek hasznai valóban igen nagyok, mert azon felül, hogy a kormányt a községi-érdekekre nézve nagyrészt botlásoktól megóvjá, s ezáltal a kormány iránti szeretetet s tiszteletet neveli, még egy megbecsülhetlen eszközt is nyújt arra, hogy a kormány minden egyes község javának előmozdításában olly organumokkal élhet, mellyek az illető község viszonyainak tökéletes tudomásával bírnak, s mellyeknél ön s családjuk érdekeik a község javával a legszorosabban össze vagnak kötve.

Azon felül még egy, az álladalmi társaságban élet céljaira nézve fölöttébb fontos tekintet, különösen ajánlja a községi rendnek a főnebbi elvek szerinti behozatalát vagy tökéletesítését. Hogy t. i. a községeket kritikus időkben csak ottan lehet a község területén elkövetett vétkek s büntettek ellen, bizonyos méltányos mértékig — egyetemleges

felelősség terhe alá vonni, a hol illy községi rend be van hozva. Már pedig a községek egyetemleges felelőssége, ha az igaz mérték át nem hágatik, minek véleményem szerint soha sem köllene történi, milly sikeresen hat a vétkek s büntettek kevesedésére, az magában eléggé világos, hogysem itten még bővebb bizonyítás lenne szükséges. —

Miután Viktoria királynő idei trónbeszédjében, mint ezen értekezés népgazdászati szakaszában már megérintett, a parlamentet a szükségre figyelmezteté, hogy az élet s birtok ellen Irlandban mind inkább szaporodó vétkek megzabolására hatályosb törvények alkottassanak, érdekes már most látni, hogy a parlament egyik része által tetszéssel fogadott St. Germans-féle törvényjavaslat a községek egyetemleges felelősségén alapúl. Talán helyesebben cselekedtek volna ottan, ha mindjárt eleitől fogva a községek egyetemleges felelősségénél maradtanak, de ekkor a méltányosság szerint illy szabadelvü s mégis nem egészen magára hagyott községi rendről is, mint az a) b) és c) alatt megérinttetett, köllött volna gondoskodni, mert a hol a községi-rend azon alapok közül csak egyet is nélkülöz, ott vagy az egyetemleges felelősséget méltányosan követelni nem lehet, vagy ha követeltetik, a községek előljáróik részökről hivatalos hatalmukkal oly visszaélések történhetnek, mellyek a lakosokra nézve terhesek s károsak is.

A mi itten a községi-rendről fölhozott, az természetesen a városokra s akármi más helyhatósági kerüle-

tekre vagy bármilly nevezetü erkölcsi testületekre is illik. Csakhogy a városi lakosok, s illy helyhatósági testületbeli tagok nagyobb műveltségüket tekintve, ezeknek aránylag a közönséges paraszt-községeknel tágasabb hatás-kört engedni lehet, de mindig csak úgy, hogy a kormány minden lakosnak olly esetekben, midőn a helyhatóság hivatalos hatalmával visszaél, az igazságot gyorsan s hathatósan szolgáltatthassa ki és sérelmét orvosolhassa.

A pedig magában világos, hogy ezen rendszabály részleteire nézve, minden országban az ottan fenforgó sajtósági viszonyokra s intézetekre különös tekintettel köll lenni.

R e n d s z a b á l y M.

A mi a nép politikai életének magasabb fokát, a törvényhozásbani részvételt illeti, miután a polgárosított országok nagy részében a népek ezen joggal birnak, tehát természetes, hogy már ezen példánál fogva a többi országok népeinél is támad azon kívánság, melly szerint ők is az országukbeli törvényhozásban részesülni óhajtanának. Egyébiránt úgy látszik, hogy ezen kívánságot már maga az emberi természet is hozza magával, mihelyt az országos intézetek s viszonyok az embert a még szorosabb gondtól az élet s birtok bátorságra nézve egészen fölmentik, vagy neki legalább e részben a dolgot lényegesen könnyítik.

De továbbá az is igen természetes, hogy mennél jobban kormányoztatik valamely ország — habár korlátlan kormányalkat szerint történik is az igazgatás — s hogy mennél tágasabb tér engedtetik az embernek arra, hogy helységének vagy kertületének mindenkit legközelébb érdeklő ügyeiben részt vehessen, annál kevésbé lesz érezhető a népnek vágya, személyes befolyást gyakorolni az országos törvényhozásban.

A nép politikai életének humanitási elve tehát ott, hol a nép a törvényhozásbani részvétre még nem érett, vagy bármilly más oknál fogva abból még kizárandó, a leg-sürgetősebben azt javasolja, hogy először a községi- s városi-rend az L. alatti előadások szerint hozassék be, vagy tökeletesítették; aztán, hogy minden beligazgatási viszonyokban olly jelesen kormányoztassék az ország, hogy a törvényhozásbani részesülés utáni vágyódásnak csak kevés táplálata lehessen. Egyébiránt hogy a népek a végett, hogy nekik az országos törvényhozásbani részesülés megengedtesék, nyers erőt soha ne használjanak, s hogy ezt használniok nem szabad, ez már az ezen rendszer theoriája fölötti szakaszban mondatott.

Valjon az ország valódi jólétének előmozdítására — elvileg véve a dolgot — azon kormányalkat-e inkább való, mellyben a fejdelem a törvényhozási jogot korlátlanul gyakorolja, vagy pedig az, hol a népnek is van része a törvényhozásban? — e fölött a vélemények igen is különbözök; ezen kérdés fölötti nézeteink bizonyosan nagyrészt azon benyomásoktól függenek, mellyeket reánk fiatal

korunkbani tapasztalataink tettek, s hogy én hazám alkotmányos szabadságához szeretettel ragaszkodom, ez már a főnebbi oknál fogva is annál természetesebb, minthogy Magyarhon nemesi rendében születtem s növeltettem, melly ottan olly kitűnő kiváltságokkal bír, hogy Europa többi országaiban alig akarják elhinni. De szégyenlenem köllene, ha miután a népek életét 23 évi tanulásaim tárgyává tettem s azzal külföldön is, olly sok különböző vidékeken megismerkedtem, mai fölvilágositott századunkban 44 éves kort érhettem volna el, a nélkül, hogy tökéletesen átlássam, miként egy országra sem lehet üdvös, ha — mint Magyarországon — a nemeseknek s nemteleneknek jogaik közt a különbség olly lényeges, miszerint míg a polgár s paraszt vagyonától adózik, a nemes ember adómentességgel bír.

Magyarország nemessége már az utóbbi 1844-dik évi országgyűlésen, a IV. s V. törvényczikkelyeknél fogva, két jogbeli monopólról lemondott ugyan, t. i. azon kizáró jogról, melly szerint úgynevezett nemesi jószágot csak ő birhatott, s bizonyos számos hivatalokat hasonlóan csak ő viselhetett. De a magyar nemesség nem korszerű jogain még sokat köllend változtatni; s legbensőbb meggyőződésem szerint osztom a magyar nemesség eldítéletei elleni küzdésben magas érdemeket szerzett Széchenyi István gróf abbeli véleményét, hogy a magyar nemesség a közjó s a maga saját valódi java tekintetéből is siessen, adómentességéről lemondani, s fiait a katonai szolgálatai kötelességnek szintűgy alárendelni, valamint a legszegényebb paraszt fiai annak alá vagynak vetve.

Általában véleményem az, miszerint a végett, hogy a népre az országos törvényhozásbani részesüléséből való-
sággal s állandólag mindazon haszon háramoljék, mi belőle
elvileg azoknak véleményök szerint származhatik, kik ezen
elvnek barátjai: oly intézetek lennének hozandók, misze-
rint az országgyűlés ne csak a kormány irányában legyen
ellenőrségül (az eddigi alkotmányok nagyobb részint csak
ezen épülnek) hanem hogy a különböző jelesebb rendek,
mellyekből az ország áll, egymást kölcsönös viszonyaik
fölött oly férfiak által, kik magok is ezen rendek-
hez tartoznak, lehetőleg fölvilágosítsák s egy más irá-
nyában az ellenőrséget nyíltan gyakorolják, ne hogy csak
egy rendnek is érdeke félre értessék, vagy szándékosan
tekintet nélkül hagyassék.

Nem tagadom ugyan, hogy oly alkotmányok, mely-
lyek rend-különbség nélkül bizonyos évenként fizetett
adómennyiség, vagy bizonyos kimutatott érték szerint
választhatóvá teszik a polgárt, hogy illy alkotmányok is
elvileg az utóbb említett czélt utólérhetni vélik, azon
hiszemből indulván ki: hogy ekkép minden rend s min-
den szak jelesbjei az országgyűlésre juthatnak.

Ha mindazáltal a gyakorlati eredményt vesz-
szük szemügyre, akkor azt látjuk, hogy minden ország-
ban s minden korban egy, vagy egynémelly rendeknek
olly túlnyomó befolyásuk van, hogy a választások csaknem
kizárólag azon egy, vagy egynémelly rendeknek kedveze-
ttül sikerülnek. Az ekképen választott férfiak, részint azon
rokonszenvek által, mellyekkel szinte minden ember

maga saját rende iránt viseltetik, részint önző célok által vezéreltetve — ha nem is mindig, de bizonyosan gyakran saját rendöket szerfölött, a többi rendeket pedig nem eléggé tartják szemek előtt.

Igy például Angolhonban s Franciaországban igen sok törvényre akadunk, mellyek megczáfolhatlan bizonyosságul szolgálnak, hogy a tárgy egyoldalú fölfogásából s méltánylásából veszik eredetöket.

Itt ezen visszásság ellen nincs-e teljességgel orvoslát-mód?

Ha magunknak ezen kérdést fölvetjük, magától áll elő azon gondolat: hogy miért (habár valami bizonyos meghatározott, minden ország s minden rend viszonyaihoz képest különbözöen megszabandó vagyon, vagy szint-ily módon megszabandó adófizetés kimutatása föltétele alatt is) nem választattnak bizonyos számmal az országgyűlési tagok mindazon rendekből, mellyekből a kérdéses ország áll, vagy legalább ennek előkelőbb rendeiből, így például: a nemesi rendből; minden törvényes vallású egyházrendéből; hivatalnokok rendéből; a katonai-rendből; nem különben az oktatók, litterátusok, művészek, kereskedők, gyárnokok, mesteremberek, parasztok, és a magasb műveltségű gyármunkások egyenkénti rendéből; miszerint ezen, az álladalmi életben olly fontos néposztályok közül mindegyiknek a maga legtermészetesebb képviselői az országos törvényhozásban valósággal részestüljenek. Mi minden esetre sokat tehetne már csak azért is, mivel így mindezen rendeek magukat inkább megtiszteltelnek

látnak s elégteltebbeknek éreznék, mint különben: mi által aztán az országok benső nyugalma s szilárdsága is fölöttébb megerősödnék.

Ezen gondolatot nyomban három nehézség követi:

1) hogy igen nehéz az igaz mértéket eltalálni, az egyik és a másik rendre hány követ jusson?

2) ha az igaz mértéket ma szinte el is találják, ez mégis csakhamar igazságtalanná válhatnék, a mennyiben t. i. az illető körülmények s viszonyok különbözően fejlődnek ki.

3) hogy a tapasztalás például Svédországban, hol több rendeknek, különösen a paraszt-rendnek is, saját képviselőik vagynak, oda mutat, hogy ez a tanácskozások menetét igenis hátráltatja s hebonyoltja.

Megengedem, hogy ezen nehézségek nyomosak. De nekem úgy látszik, hogy még sem olyanok, melyek az embert, a főnebbi természetszerinti gondolat kivételétől visszarettenthetnék, mert mi az 1. és 2. szám alatti nehézségeket illeti, azokra a válasz az, hogy miután e világban semmi sincs, mi egészen tökéletes lenne, tehát a minden rendre jutandó országgyűlési követek számának első meghatározásában arról is nem lehet szó, hogy a mérték egészen helyes legyen.

Megközelítőleg helyes mértéket fölhalálni azonban egy országban sem leendő nehéz. S mi az utóbb különbözően kifejlődő viszonyokat illeti, ezen tekintetnek azáltal leendő elegendőképp megfelelő, hogy bizonyos évek lefolyta után a szám megállapításának tárgya újabb meg-

vizsgálás alá kerüljön. Igazságtalan változtatások ellen nagyobb biztosság okáért azonban azt is köllene egy úttali elhatározni, hogy minden ebbeli változtatásra, az összes országgyűlési tagok egy bizonyos nagy számának, például három negyed részének, egyértelműnek lennie köll.

A Svédországról vett példát azért nem tarthatom elhatározónak, mert az én javaslatom épen nem megyen oda, hogy mindegyik rend követei magokban képezzenek kamarát vagy táblát, hanem hogy minden rendekbeli követek egyenlő szavazatjoggal csak ugyanazon egy követkamara vagy tábla tagjai legyenek, melly mellett aztán még egy, az ország sajátságos viszonyai által föltételezett elemekből álló másik kamara vagy tábla, mint ez az alkotmányos országokban nagyobb részint létezik, a kellő határokon belől a haza javára közre munkálhatna.

Ha valakinek úgy látszanék, hogy nem kellemes dolog, hogy ő például mint a nemesi-rend követé, a parasztok, mesteremberek vagy gyármunkások rendéből választott egyenlőjogú követet társának ismerje el, — tehát ennek tessék meggondolni azt:

Hogy minden országban a tapasztalás oda mutat, miszerint a bizonyos rendre bízott választások rendszerint olly egyénekre esnek, kik rendök legjelesbjeihöz tartoznak; s csak tekintsünk körül, hogy minden országban kik legyenek a mesteremberek, gyármunkások vagy parasztok rende jelesbjei? többeket fogunk minden bizonynyal találni, kiknek társok lenni mindenkinek örömére szolgálhat. Hiszen a legműveltebb s gyakran az ország

legelőkelőbb családjaihoz tartozó katonatisztek is szoktak a hadi törvényszéknél altisztekkel s közlegényekkel közre tanácskozni és a bíróságot közösen gyakorolni.

S hány herczeg s tábornagy volt már, ki szégyennek nem tartotta, parasztokat s köz-legényeket is asztalánál megvendégelni, mi véleményem szerint mindkét résznek — úgy a gazdának mint a vendégnek csak becsületére válik.

Továbbá azt is gondolja meg, hogy a francia nemesség, ha XIV. Lajos alatt az ezen munkában javasolt elvet követte volna, hihetőleg még most is nagy részint azon hatalomnak s azon befolyásnak birtokában lenne, melyet már most ottan majd nem egészen elvesztett.

A francia nemesség története átaljában véve mi reánk bármelly ország nemeseire nézve igen tanulságos. És szabad legyen az emberiség érdekében úgy, mint rendünk és a monarchiai trónok érdekében is, még csak Lord Morpethnek az angol alsóház f. évi Február 12-ikei ülésében tartott beszédjéből a következőt fölhoznom. Azt mondá többek közt:

„Én az egyesült Éjszakamerikai státusokban valék. Az utazásomban nyert benyomások a Democratziára nézve nem kedvezők; az amerikai nép magát akképen ismertette meg velem, hogy mértéket tartani nem igen tud, s hogy mások irányában elvállalt kötelességei teljesítésében nem igen lelkiismeretes. Így tehát a szabad országból monarchiai-aristokratizai alkotmányunk iránt meg nem gyöngült szeretettel tértem vissza.“

„De a nép mostani körülményei s helyhezete láttára kötelességünkben áll, hogy az aristokratizai rendszerbe demokratizai szellemet folyaszszunk bele. A hazaszeretet s józan ész parancsolják, hogy mindenütt az egésznek jóléte a külön érdek fölött elsőbbséggel birjon. Azért tehát főleg a nemzeti aristokratia tagjait szólítom föl, hogy a különérdekre való tekinteten felül emelkedve, hódoljanak az előhaladó korszellemnek!“

V É G S Z Ó .

Mint hogy mai időkben annyi félreértések s gyanúsítások vagynak divatban, hogy még azon publicistikai munkák is, mellyeket szerzőjük neve aláírásával ellát, könnyen vétetnek olyanoknak, mellyek nem a szerző tulajdon nézeteit s meggyőződéseit foglalják magokban, hanem vagy kormány- vagy párt-célok után hajhásznak, reám pedig mint Státus-hivatalnokra nézve nagyon kívánatos, hogy az általam, csak mint az irodalom kedvelője által szerkeztett munkából a fölséges fejedelemnek s álladalomnak, mellynek szolgálatjában lenni szerencsém van, semminemű kellemetlenség ne származzék, tehát legyen szabad itten mindenkit bizonyossá tennem, hogy ezen munkám tartalma sem egészben, sem bármely pontjában is kormány- vagy párt-célok után teljességgel nem hajhász; és hogy minden efféle — az egyik vagy másik részrőlí sugalásoktól átaljában menten maradt. Azért tehát kérlek nyájas olvasó! bármely rangú vagy földi legyél, — ne keress és ne láss ezen munkámban egyebet, mint az itten szóban hozott tárgyakra nézve való irodalmi kedvelésemnek ered-

ményét s azon irányt, melyet mint hazám főrendi-táblájának tagja főnebb előhozott egyénei meggyőződésemmel követkedem, midőn engem mostani hivatalom foglalatosságai, (mellyben az előterjesztőségemhez tartozó kincstári jószágokon lakó, az alsó néposztályokból való százezerek jólétök kifejlődése tekintetében fölséges fejedelmem kegyes atyai szándékához képest még tetteleg használhatni reménylek) a magyar országgyűlési tanácskozásokbani részvétől többé eltartóztatni nem fognak.

Most csak még egy kérelmem van a magyar tudós társasághoz. Az 1843-ik és 1844-ik évben Széchenyi István gróf általi fölszámolások szerint, egy százmillió pengő forintból álló tőke kivántatnék arra, hogy hazánkban az útakra csatornákra s más közhasznú tárgyakra nézve azon előhaladás eszközöltethetnék, melyre ottan a közjónak olly igen nagy szüksége van. Az ezen tőkének az országos pénztár számára kölcsön útján teendő megszerzése iránti terv, az országos rendeknél többséget nem nyert. De közönségesen el van ismerve a sürgetős abbeli szükség, hogy az említett javításokra nagy összegek fordíttassanak.

Igy tehát más módról köllend gondoskodni, hogy ezen országos célok valósíthatása végett nagy tőkésre szert tenni lehessen. Bátorkodom már most azon kérdést fölvetni: vajjon Magyarország sajátságos viszonyai mellett nem volna-e lehetséges, egy olly törvényt kidolgozni, mellynél fogva az ottan főnálló hitbizományi jószágok olly módon, melly birtokosait kielégíthetné, pénzbeli tőkésre

átváltoztatván, ezen tőkék lassanként t. i. az átváltoztatás előhaladása szerint az országos pénztárba folynának be, melly viszont a hitbizományok birtokosaiknak s ezek örököseiknek a kamatok fizetését a legszorosabb kötelezettség mellett, biztosítaná, s mindenkor a legpon-
tosabban teljesíteni tartoznék. Ha egy ilyen, az illető feleket (kiket reményhetőleg a hazafiúság érzelme is lelkesítend) kielégítő törvényt kidolgozni sikerül, már akkor kérdem: hogy a magyarországi számos hitbizományokra tekintve (hol az olly sok s többnyire nagyobb hitbizományok közt egy, mellyet atyám Bereg vármegyében hagyott maga után, engem is érdekel) mennyi hiányoznék még azon egy százmillióból, mellyre a magyarhoni országos pénztárnak a fönemlitett országos javításokra szüksége van!

Úgy látszik tehát, hogy érdemes volna ám megkísérteni, vajjon nem sikerülhetne-e, egy ilyen törvényjavaslatot kielégítő módon kidolgozni.

Mellyeknek folytán kérelmem a főtekintetű tudós társasághoz oda terjed, hogy vonná tanácskozása s elhatározása alá: vajjon nem köllene-e egy illy teljes törvényjavaslatnak az irodalom útján kidolgozására s megfejtegetésére jutalom-pályázatot hirdetni? Igen öromest kész vagyok, a jutalmat saját erszényemből meghatározni s a tudós társaság pénztárába átküldeni, ha a tudós társaság nem inkább kívánja azt tulajdon jövedelméből tenni. Már a dolgozatoknak — ha lesznek — a

törvénytudományi szakosztályban megbirálása, és a jutalomnak az érdemhez képest oda-ítélése iránti fáradságnak kegyes elvállalásáért is, a legnagyobb hálára lekötelezettnek érzendem magamat.

Mártzius 15-kén 1846.

B. Dercsényi János.

Nyomattaott Wigand Károly Fridriknál.

